

“Ey Târihçi Belgen Kadar Konuş!” Belgesel Bir Teşkilâtı Mahsusa Öyküsü

Cemil Koçak

**Sabancı Üniversitesi
Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi**

Teşkilâtı Mahsusa hakkında bil(ebil)diklerimiz pek az; neredeyse birazcıktır. Önce, bu konuda biraz bilgilenmek istediğimiz takdirde, kolayca bulabileceğimiz kaynaklardan söz etmemiz gerekir:

Philip Stoddard'ın “*Teşkilâtı Mahsusa: Osmanlı Hükûmeti ve Araplar 1911-1918 (Teşkilâtı Mahsusa Üzerine Bir Ön Çalışma)*” (Çeviren: Tansel Demirel, Arba Yayınları, İstanbul, 1993/yeni basım: “*Teşkilâtı Mahsusa*”, Arma Yayınları, İstanbul, 2003) adlı kitabı, çok eski bir târihte, 1963 yılında, Princeton Üniversitesi'nde hazırlanmış doktora tezini içermektedir. Kitabının sonunda yazar, neredeyse elli yıl öncesinin konuya ilişkin kaynaklarını eleştirel bir tarzda gözden geçirmektedir. Ancak yazar kitabında, herhangi bir arşiv belgesi kullanma imkânına sâhip olamamıştır.

Bunun yanı sıra, hemen iki isim daha sayabilirim: Atilla Çeliktepe'nin (aynı zamanda yüksek lisans tezi olan) “*Teşkilâtı Mahsusa'nın Siyâsî Misyonu*” (IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2002) ve Mustafa Balcıoğlu'nun “*Teşkilâtı Mahsusa'dan Cumhuriyete*” (Nobel Yayın Dağıtım, İstanbul, 2001). Bu kitapları öne almamın nedeni, konu hakkında ATASE arşivinden belgeler temelinde yapılmış çalışmalar olmalarıdır. Vahdet Keleşyılmaz'ın “*Birinci Dünya Savaşı'nda Türk-Hint İlişkileri*” başlıklı doktora tezini de (1997) bu listeye katabiliriz. “*Teşkilâtı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918)*” başlığı ile yayımlanan çalışma (Atatürk Arştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999), Teşkilâtı Mahsusa'nın bölgedeki faaliyetlerine ilişkindir ve yine ATASE arşiv belgelerine dayanmaktadır.

Buraya kadar saydıklarım, akademik kıstaslara bir ölçüde daha uygun düşen çalışmalardır. Diğer yandan, akademik ölçülerin tamâmen dışında, yâni yarı gazetecilik ürünü, yarı popüler metinler sayılabilecek olan kitaplardan da söz etmemiz gerekir: Ergun Hiçyılmaz'ın “*Belgelerle Teşkilâtı Mahsusa ve Câsusluk Örgütleri*” (Ünsal Yayınları, İstanbul, 1979); Hikmet Çiçek'in “*Dr. Bahattin Şâkir: İttihat ve Terakki'den Teşkilâtı Mahsusa'ya Bir Türk Jakobeni*” (Kaynak Yayınları, İstanbul, 2004); Soner Yalçın'ın “*Teşkilâtın İki Şilâhşoru: Dede Yakup Cemil-Torun “Yakup Cemil”*”, (Doğan Kitapçılık, İstanbul, 2001) gibi..

Tabîî anılara da bir göz atmak gerekir: Örgütün içinden gelecek sesler, elbette çok değerlidir. Ârif Cemil'in ilk kez 1934 yılında Vakit gazetesinde tefrika edilen anıları, “*Birinci Dünyâ Savaşı'nda Teşkilâtı Mahsusa*” adı altında (Arba Yayınları, İstanbul, 1997) yayımlandı. Eşref Kuşçubaşı'nın anıları da, “*Hayber'de Türk Cengi*” (Arba Yayınları, İstanbul, 1997) adı altında Philip Stoddard ile H. Basri Danışman tarafından yayına hazırlandı. Hüsâmettin Ertürk'ün anıları, “*İki Devrin Perde Arkası*” (Hâtîrâtı

Anlatan: Osmanlı İmparatorluğu Teşkilâtı Mahsusa'sında ve M. M. Grubu Başkanı Bulunan Albay Hüsâmettin Ertürk), (Hilmi Kitabevi, İstanbul, 1957/üçüncü basım: Ararat Yayınevi, İstanbul, 1969) da önemli bir kaynak olarak zikredilmelidir. Gâlib Vardar'ın Samih Nâfiz Tansu tarafından kaleme alınan ve daha önce Yeni Sabah gazetesinde tefrika edilmiş olan “İttihat ve Terakki İçinde Dönenler” (İnkilâp Kitapevi, İstanbul, 1960) adını taşıyan anıları ile Mustafa Râgıp Esatlı'nın ilk kez 1930'lu yıllarda Akşam gazetesinde tefrika edilen “İttihat ve Terakki” (Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1975) adını taşıyan metni de dikkate değerdir.

Elbette bu listeye başka kitaplar da eklenebilir. Burada tam bir bibliyografya vermek gibi bir niyetim yok. Amacım, bu kaynaklarda sunulan bilgilerden hareketle, konuya ilişkin bilgi düzeyimizi hatırlatmaktan ibârettir. Metinlerin pek azı akademik ölçülerde hazırlanmış; pek çoğu kaynağı belirsiz öykülerden oluşuyor. Bir kahramanlık destânı fonu hemen göze çarpmaktadır. Genellikle benzer metinlerden aktarmalar söz konusudur. Ayrıca, geçerli kaynak kullanma yöntemine de pek az iltifat edilmiştir.. ATASE arşivinde yapılmış çalışmalar dahi, merâkımızı giderecek ipuçlarından yoksundur. Âdetâ sayılabilir rakamlara ulaşmış belgeler temelinde yapılmış çalışmalardan söz ediyoruz. Akademik çevrelerin konuya gösterdikleri ilgisizlik de göz ardı edilemez. Bütün bu metinleri okuyan meraklı bir okuyucu, Teşkilâtı Mahsusa'nın tam ve kesin olarak hangi târihte kurulduğunu dahi öğrenemeyecek demektir!

* * * * *

Teşkilâtı Mahsusa hakkındaki ilk resmî bilgilere, ancak 1918 yılı sonlarında rastlıyoruz: Nitekim, Meclisi Mebusan'da Beşinci Şûbe'de yapılan soruşturma sırasında, ifâdelerine başvuru üst düzey İttihat ve Terakki Cemiyeti yöneticileri ile hükûmet üyeleri, Teşkilâtı Mahsusa'yı şöyle tanımlayacaklardır¹:

(Sadrâzam Sait Halim Paşa'nın ifâdesinden)

Reis: “Teşkilâtı Mahsusa nâmı altında yapılan çete teşkilâtının birçok fenâlıklarda bulunduğu izah edilmişti.”

Sait Halim Paşa: “Fakat bu mesele Bâbı Âli'ye, hükûmete müteallik bir iş değil ki.. Yâni hükûmetin bu hususta bir karar ve teşebbüsü mevcut değildir.”

Reis: “Bu teşkilâttan haberdâr olmadınız mı?”

Sait Halim Paşa: “Herşey olup bittikten sonra..”

¹ Kaynak olarak bkz. Osman Selim Kocahanoğlu, **İttihat ve Terakki'nin Sorgulanması ve Yargılanması (1918-1919), (Beşinci Şûbe Tahkikâtı; Teşkilâtı Mahsusa; Ermeni Tehciri; Divânı Harbi Örfi Muhakemâtı)**, (Meclisi Mebusan Zabıtları), Temel Yayınları, İstanbul, 1998, s. 92-109, 166-167, 207, 251, 290, 381, 393-394, 415, 428-429, 449, 488 ve 495. Kaynak olarak ayrıca bkz. “Meclisi Mebusan Encümen Mazbataları ve Tekâlifî Kânuniyye ile Sait Halim Paşa ve Mehmet Talât Paşalar Kabineleri Hakkında Beşinci Şûbece İcrâ Kılınan Tahkikât”, No: 503-523, D. 3, İ. S. 5, Sene 1334.

Reis: “Rüfekâyı devletlerinizden, hükûmet işi olmayan bu mesele tahkik edilmedi mi?”

Sait Halim Paşa: “Bu meseleye gelinceye kadar, daha pek çok şey vardır. Maamafih haberdâr olduktan sonra mâni oldum ve bu teşkilâta nihâyet verildi.”

Reis: “Demek buna dâir Meclisi Vükelâ’da müzâkere cereyân etmedi?”

Sait Halim Paşa: “Müzâkere ile olacak iş değil ki..”

Reis: “Fakat meseleye peydâyı ittilâ ettikten sonra da, hiç kimse muaheze edilmedi mi?”

Sait Halim Paşa: “Tabiî muaheze ettik; çünkü, mâlûmu ihsânınız, tamâmiyle bir fenâlık olmamasını temin etmekte. Fakat iyi olmadıktan sonra muahezenin hükmü yoktur.”

Râgıp Neşâşibî Bey (Kudüsü Şerif): “Makâmı fâhimânelerinden Harbiye Nezâreti nezdinde bu mesele hakkında bir istizah vâki olmadı mı?”

Sait Halim Paşa: “Hayır efendim, yalnız bu teşkilâtın pek fenâ bir şey olduğunu ve bir an evvel nihâyet verilmesini Enver Paşa’dan musırran ve mükerreren talep ettim. Nezârete tahriren bir istizah yapmakta fayda yok idi. Çünkü, ya cevap verilmiyor yahut inkâr ile geçiştiriliyor idi.”

Reis: “Mâlûmu âliniz, bu işler paraya taallûk eden şeylerdir. Binâenaleyh hükûmetin haberdâr olması lâzım gelirdi.”

Sait Halim Paşa: “Fakat Habiye Nezâreti’nin parası çoktu.”

Râgıp Neşâşibî Bey (Kudüsü Şerif): “Paşa Hazretleri, bu iş ile Harbiye Nezâreti’nin alâkadar olduğunu söylediler.”

(Adliye Nâzırı İbrâhim Bey’in ifâdesinden)

İbrâhim Bey: “Bundan benim haberim olmadığı gibi, Heyeti Vükelâ’nın da kat’iyyen mâlûmâtı yoktur ve Teşkilâtı Mahsusa’dan maksat nedir ve ne sûretle teşkil ve tedvin olunur, kat’iyyen bilmiyorum ve bilmek mecbûriyetinde kalamam.”

İlyas Sâmi Efendi (Muş): “O hâlde bendeniz soruyorum: (...) Heyeti Vükelâ’nın umûmuna âid bir mesûliyet dâî [sebe] olan Erzurum’un sükûtunu, Teşkilâtı Mahsusa’yı vesâireyi bizim gibi haber aldıklarını söylüyorlar. Teşkilâtı Mahsusa’yı Ömer Nâci merhum tatbika başlamıştı. Bunların hepsinden Meclisi Vükelâ’da bulunup da, bilâhire haberdâr olmak tuhaftır. Mâdem ki, kararlar resmî olmayıp, husûsî sûrette veriliyordu, o hâlde bunları ileriye sürerek, niçin ‘Ben artık bunları imzâ etmiyorum’ demediler?”

İbrâhim Bey: “Meclisi Vükelâ bunlara muttali olmadı ve bunlar, Meclisi Vükelâ’ya taallük ettirilmeyecek sûrette yapılmış bir takım işlerdir.” “Şuna emin olunuz ki, Teşkilâtı Mahsusa’dan haberimiz yok demekle, bu hususta Meclisi Vükelâ’nın bir kararı bulunmadığını söylemek istiyorum. Ciheti askeriye, harb esnâsında bir takım salâhiyeti hâiz bulunuyor ve ‘Ben bu harbi kazanmaya mecburum; buna binâen çeteler, müfrezeler hâlinde askerlerimi gönderirim” diyebilirdi.”

(Maarif Nâzırı Şükrü Bey’in ifâdesinden)

Şükrü Bey: “Teşkilâtı Mahsusa meselesi, Harbiye Nezâreti ile ordu komutanlarına âid bir meseledir ve bu, Meclisi Vükelâ karârile tatbik edilmiş değildir. Onun için bunlar tarafından yapıldığı iddiâ olunan fecâyî ve sâireyi bilmiyorum. Bittabi cevap veremeyeceğim.”

(Hâriciye Nâzırı Ahmet Nesimî Bey’in ifâdesinden)

Şemseddin Bey (Ertuğrul): “Sâhibi takrir bu suâlde harbin bidâyetinde Rusya hudûduna bir takım çeteler gönderildiğini ve bunların birçok fecâyîye sebebiyet verdiklerini ve devlet nâmına çete teşkili doğru olmadığını kasd eylediğini şûbe huzûrunda ifâde etmişti.”

Nesimî Bey (İstanbul): “Bundan kat’iyyen haberim yoktur.”

Râgıp Neşâşî Bey (Kudüsü Şerif): “Buna dâir Meclisi Vükelâ’da bir karar yok mudur?”

Nesimî Bey (İstanbul): “Hayır, kat’iyyen..”

(Meclisi Mebusan Reisi, Hâriciye ve Adliye Nâzırı Halil [Menteşe] Bey’in ifâdesinden)

Halil [Menteşe] Bey (Menteşe): “Çete teşkilâtı nerede yapılmış?”

Reis: “Muharebe başladığı zaman Kafkasya’da tatbik olunmuş..”

Halil [Menteşe] Bey (Menteşe): “Bu çeteler orduya kuvvei muavine olmak üzere mi istihdâm edilmiş?”

Reis: “Bu, ordu hâricinde yapılmış bir teşkilât.. İhtimâl ki, zamânı âlinizde yapılmamıştır.”

Halil [Menteşe] Bey (Menteşe): “Benim Nezârette bulunduğum zamanda yapıldığını bilmiyorum. Ancak doğrudan doğruya nizâmî kuvvet hâricinde olan bu çeteleri, ordu kumandanlarının istihdâm edip edemeyeceğini bilmiyorum. Bu hususta salâhiyettar olup olmadıklarından da mâlûmâtım yoktur. Fakat dâhilî memlekette bir hercü merci idârî husûle getirildiği söyleniyor ki, acaba bundan başka bir şey var mıdır?”

Râgıp Neşâşî Bey (Kudüsü Şerif): “Meselâ, hapishânelerde yatan câniler, hapishânededen çıkarılmış ve asker olarak veyâ çetelerde istihdâm edilmiştir. Bu, Nezâreti âlinize mi müsâdiftir?”

Halil [Menteşe] Bey (Menteşe): “Ben Kabineye harbe dâhil olduktan bir veyâ birbuçuk sene sonra intisâb eylemiştim. Binâenaleyh zamânı Nezâretimde böyle bir şey olmamıştır. Yalnız alelittlak kuvvei bedeniyyeleri müsâit olanların, silâh altına dâvetleri hakkında bir kânun mevcut olduğunu zannediyorum. Yoksa hapishânelerin boşaltıldığından ve mahkûmların harbe gönderildiğinden haberim yoktur.”

(Mâlîye Nâzırı Câvit Bey'in ifâdesinden)

Câvit Bey (Biga): “Bu, sırf askerî muamelâttir. Teşkilâtı Mahsusa yapılmış, ona vezâif tevdi edilmiş...”

Reis: “Evet, çete teşkilâtı gibi..”

Câvit Bey (Biga): “Bu, hükûmet karârile yapılmış bir şey değildir. Eğer bu teşkilât, harbin bidâyetinde düşman memleketlerinde bâzı maksadı hâfiyye tâkibi için yapılmış ise, bu suâl bittabi yapanlara teveccüh eder, cevâbı da onlara âiddir.”

(Nâfia Nâzırı Ali Münif Bey'in ifâdesinden)

Ali Münif Bey (Halep): “Çeteler meselesi nedir? Benim ne çetelerden, ne müzâheretten haberim var. Binâenaleyh suâli izah ediniz.”

Hâlit Bey (Divâniye): “Harbiye Nezâreti'ne merbut bir Teşkilâtı Mahsusa idâresi vardı ve bunlar mevâkii muhtelifeyye çeteler gönderdiler; bu sûretle o çeteler de halka taarruz etti, adam öldürdü.”

Sâdık Bey (Kütahya): “Hapishânededen cânileri bile çıkardılar.”

Ali Münif Bey (Halep): “Onlar bizim zamânımızda olmamıştır. Teşkilâtı Mahsusa nâmı altındaki teşkilâta gelince: Bendeniz bunu memâlikî İslâmiyyede propaganda yapmak üzere müteşekkil ve Harbiye Nezâreti'ne merbut bir heyet biliyorum. Yoksa çeteler olduğunu bilmiyorum.”

(Ticâret ve Ziraat Nâzırı Mustafa Şeref [Özkan] Bey'in ifâdesinden)

Mustafa Şeref [Özkan] Bey (Kayseri): “Ben ne çete meselesini biliyorum, ne de onlara müzâheret edildiğini... Binâenaleyh ben bu suâle muhatap olamam.”

Reis: “Nezâretiniz zamânında böyle bir teşkilât olmadı mı?”

Mustafa Şeref [Özkan] Bey (Kayseri): “Hayır efendim..”

(Dâhiliye Nâzırı İsmâil Canbulat Bey'in ifâdesinden)

İsmâil Canbulat Bey: “Benim zamânımda böyle bir şey olmamıştır. Binâenaleyh mâlûmâtım yoktur. Maamafih öyle zannediyorum ki, o teşkilât dâhilî memleket için değil, hâriç için idi.”

(Posta Telgraf Nâzırı Hüseyin Hâşim Bey'in ifâdesinden)

Reis: “Teşkilâtı Mahsusa meselesi kasd ediliyor.”

Hâşim Bey (Karesi):: “Bundan hiç haberim yoktur.”

(Şeyhlislâm Ürgüplü Hayri Efendi'nin ifâdesinden)

Şeyhülislâm Ürgüplü Hayri Efendi: “Halkın can, mal ve ırzına musallat olmuş çetelerin vücûdundan haberdâr değilim ve Heyeti Vükelâ meyânında onlara müzâheret edenler bulunduğuna ihtimâl veremem.”

(Şeyhlislâm Musâ Kâzım Efendi'nin ifâdesinden)

Şeyhülislâm Musâ Kâzım Efendi: “Şâyet bu suâlden maksat, gûyâ icâbâtı Harbiye'den olmak üzere, çeteler teşkil edildiğine ve çetelerin gittikleri yerlerde vazifelerini suistimâl eylediklerine işâret ise, buna dâir de izahat veremeyeceğim tabiidir. Çünkü bunlar dahi, hep bidâyeti harbe ve sırf Harbiye Nezâreti'ne âid hâdisat cümlesindedir.”

* * * * *

Bu ifâdelerden de açıkça anlaşıldığı gibi, dönemin yöneticileri, Teşkilâtı Mahsusa ile hiçbir ilgilerinin/ilişkilerinin bulunmadığını, hattâ bu konudan haberdâr dahi olmadıklarını belirtmeye özen göstermişlerdir. Anlaşılan Teşkilâtı Mahsusa, dönemin yöneticilerinin gözünde pek de iftihar vesilesi olabilecek bir girişim sayılmıyordu. Hattâ, birçok yönetici, bu teşkilâtın ortadan kaldırılması ya da faaliyetlerinin durdurulması yolunda çaba gösterdiklerini açıklamaya çalışmışlardır. Demek ki, bizzat hükûmet üyeleri de, ya teşkilâtın varlığından haberdâr değillerdi, ya da eğer –her ne kadar geç bir târihte de olsa- haberdâr oldularsa, teşkilâta ve faaliyetlerine karşı girişimde bulduklarını açıklamak istemişlerdir. Teşkilâtı Mahsusa, özetle, sorumluluğu üzerine alınabilecek türden bir teşkilât sayılmıyordu.

Ayrıca, yine dönemin hükûmet üyeleri, teşkilâtın hükûmete/Sadrâzama ya da İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne değil de, doğrudan doğruya Harbiye Nezâreti'ne, yâni orduya bağlı/âid olduğunu vurgulamaya çalışmışlardır. Onlara göre, sorumluluk, sivillere, hükûmete değil de, doğrudan doğruya orduya âid sayılmıyordu.

* * * * *

1919 yılında ise, Divânı Harbi Örfî’de yapılan sorgulamalarda ve mahkeme iddiânâmesinde ise, Teşkilâtı Mahsusa hakkında şu görüşlere rastlanıyordu²:

(Kararnâme’den)

“İttihat ve Terakki rüesâsının Teşkilâtı Mahsusa ünvanı altında, ilk olarak harbe iştirâk etmek amacı ile meydana getirdikleri, fakat sonradan iddiânâmede uzun uzun açıklandığı üzere, harekât ve icraatı cürmiyye ile iştigâl ettirdikleri gizli şebekenin, Encümen İdâresi Merkezi Umûmî âzâlarından Dr. Nâzım, Bahattin Şâkir, Âtîf, Rızâ ve sâbık Emniyet Umum Müdürü Aziz Beylerden mürekkep olup, bunlardan Bahattin Şâkir Bey’in, merkezi Erzurum olmak üzere, Vilâyâtı Şarkıyye’de kuvvetlerin kumandasına gittiği ve Rızâ Bey’in de Trabzon havâlisinde dolaştığı esnâda, İstanbul’da Aziz, Âtîf ve Nâzım Beylerin icrâyı faaliyet ettikleri ve Merkez Kumandanı Cevat Bey’in dahi birlikte verilen kararların tasdik ve tatbik vazifesinde bulunduğu;

Bahattin Şâkir Beye hitâben 150 numaralı karârı muhtevî, ‘Galatalı Halil’in komitece tecziyesi matlûptur. Emânet postaneden alınarak, icâbında ahâliye verileceğinin tebliği’ ibâresini ve altında Aziz, Âtîf, Nâzım imzâyı zâtilerini ihtivâ eden ve altında ‘muvafıktır: Cevat’ tasdiki ve imzâsını ve daha altında da, ‘hıyânet sebebi para toplamak’ ibâresi bulunan varaka ile sâbittir. Bu karârın merbut olduğu varaka ise, keyfiyetin ‘Artvin’de Bahattin Şâkir Beye bizzat hallonacaktır’ işâretile, ‘1. Cevat’ imzâsıyla şifreli telgrafla emir ve iş’âr olunduğunu ortaya koyar.

Teşkilâtı Mahsusa’ya firârî Enver Bey’in amcası Halil Paşa’nın da Merkez Kumandanlığı zamânında dâhil bulunduğuna ve mezkûr teşkilâtın İttihat ve Terakki Cemiyeti ile irtibâtına, Mithat Şükrü [Bleda] Bey’e hitâben yazılan, ‘Halil, Nâzım, Âtîf, Aziz’ imzâlarını ihtivâ eden (...) tezkere delil ve bu uğurda sergerde toplama ve tedâriki ve mahpusları tahliye ettirdiklerine de mümâileyh Bey’in İzmit Mutasarrıflığı’na gönderilen (...) telgrafi bir delildir.

Teşkilâtı Mahsusa’ya tahribat malzemesi verildiğini, mümâileyh Halil Bey’in Harbiye Dâiresi Müdüriyeti’ne 68 numaralı 15 Teşrinisânî sene 1330 [Kasım 1914] târihinde yazdığı tezkere göstermekte ve buna benzer bir vesikaya Teşkilâtı Mahsusa’nın diğer evrakları arasında tesâdüf edilmekte, bununla berâber vak’anın tetkikinde, bu dâireye âid evraktan mühim bir kısmının ve Merkezi Umûmî’nin bütün defter ve evraklarının ortalıktan kaybedildiği, Talât Bey’in istifâsından evvel dâireden aldığı mâlûmat ve önemli yazışmalara dâir dosyaları, ayrıldıktan sonra iâde etmediği ve Dâhiliye Nezâreti celilesinin tezkiresi münderecâtı ve şahadeti mazbuata delâletile sübût bulmaktadır.”

Sanıkların savunmasını üstlenen avukat Celâlettin Ârif Bey’in bu konuda söylediklerine de kulak vermek gerekir³:

² Kocahanoğlu, *age*, s. 515-516.

³ Kocahanoğlu, *age*, s. 532-533..

“Yine iddiânâme ve kararnâmede deniliyor ki, bir Teşkilâtı Mahsusa vardır: Harbiye Teşkilâtı Mahsusası. Bu Teşkilâtı Mahsusa'nın İttihat ve Terakki Cemiyeti ile alâkası bulunduğu ihsâs ediliyor ve bu da bizim müvekkillerimiz için bir tecerrüm meselesi olarak gösteriliyor.

Halbuki Teşkilâtı Mahsusa, bir takım askerî sebeplere dayanmakta idi ve doğrudan doğruya Harbiye Nezâreti tarafından ihdâs edilmiş bir dâire olmak hasebile, devletin umûmî müesseselerinden bir dâiredir, bir dâhili şûbedir. Bu dâirenin bir merkezi ve muhtelif şûbeleri olduğu gibi, Harbiye Nezâreti'nden verilen resmî tâlimatnâme çerçevesinde çalışmakla mükellef bir takım memurlar ve müstahdemleri bulunduğu ve bunların maaşları da devletin umûmî bütçesinden tediye edildiği cümlemizce mâlûmdur.

Bu Teşkilâtı Mahsusa'ya âid Harbiye Nezâreti'nde mahfuz bulunması lâzım gelen resmî kayıtlar ve dosyalar getirtilirse, görülür ki, bu iddiâmız bir hakikattir. Çünkü, Teşkilâtı Mahsusa bir resmî dâiredir ve onun başında bulunan bir takım muvazzaf subaylar ve memurlar vardır ve bunlar da maaşlarını dâimâ devletin umûmî bütçesinden almışlardır.

Bu dâirenin işlerini tedvir eden kimseler arasında İttihat ve Terakki Cemiyeti âzâsından bir takım kimseler bulunmuş, bunların da o sûrette bulunmaları acaba Teşkilâtı Mahsusa'yı devletin resmî dâirelerinden hâriç tutabilir mi? Tabî ki tutamaz. Çünkü, bugün birkaç kimseler, kendi husûsî vazifeleri olduğu hâlde, ayrı bir takım yerlerde de memur olabilirler ve oralarda da hizmet edebilirler. Meselâ, İttihat ve Terakki Cemiyeti âzâsından bâzı kimseler vardır ki, bunlardan kimi Müdâfaai Millîye'de, kimi Tedrisiye Cemiyeti İslâmiyye'de, kimisi de Hicaz Sıhhiye Komisyonu'nda vazifeli idiler ve orada çalışıyorlardı. Bu kimselerin oralara girmesi, nasıl bu dâireleri, resmî dâire veyâ sıhhiye olmak gibi resmî dâireden çıkarmaz ise, Teşkilâtı Mahsusa'da, resmî olan bir dâirede bulunmaları ve orada çalışmaları, bu dâireyi resmî müessese olmaktan çıkarmaz.”

Görüldüğü gibi, iddiânâmenin aksine, savunmanın özü, Teşkilâtı Mahsusa'nın sıradan bir devlet dâiresi ve burada görevli elemanların da devlet memurları olduğuna ilişkindir.

* * * * *

Savunmaların ardından iddiâ makâmının iddiâlarında ısrarlı olduğunu ikinci kararnâmeden anlıyoruz⁴:

(Kararnâme'den)

“Teşkilâtı Mahsusa, doğrudan doğruya [İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin] Merkezi Umûmî'nin idâresi altında bulunmuş olsun veyâhut bir resmî dâireye bağlı şâibeli bir

⁴ Kocahanoğlu, *age*, s. 546-548.

idâre addedilsin, maksat ve teşkil tarzı bahis konusu olmayıp, zâhiren harb gâyelerini gerçekleştirmek uğrunda istihdâm edileceği duyurulan Teşkilâtı Mahsusa'ya mensup kimselerin arasına bir takım mücrimin ve serseriler sokularak, tehcir kâfilelerine muhtelif zamanlarda tasallut ederek, sürgün ve katliâmları kuvveden fiile çıkarmakta istihdâm edilmekle, birçok âilenin mahvolmasına rızâ göstermiş ve müzâherette bulunmuş oldukları iddiâsını kuvvetten düşürecek mâhiyeti hâiz olmayan müdâfaalardan mâdüt buldukları gibi..”

* * * * *

İttihat ve Terakki Cemiyeti Kâtibi Umûmîsi Mithat Şükrü Bleda, sorgusu sırasında, şu açıklamalarda bulunmuştur⁵:

Reis: “Harbi Umûmî’den sonra hiçbir teşkilâta teşebbüs olundu mu?”

Mithat Şükrü [Bleda] Bey: “Hayır.. Ne gibi teşkilât?”

Reis: “Muharebeye kadar yâhut orduya yardım için..”

Mithat Şükrü [Bleda] Bey: “Hayır.. Yalnız bizim bâzı âzâlarımız hizmeti vataniyede bulunmak arzu ettiler. Cephelerde harb etmek arzu ettiler. Dediler ki, ‘Şimdi siyâsî faaliyet yoktur. Mebus intihâbı, belediye intihâbı gibi işler yoktur. Mâdem ki seferberlik ilân edilmiştir, harbe girilir, belki bir taarruz vâki olur, seferberlik neticesinde harb olmazsa da, herhâlde bir hazırlık lâzımdır ve kâtibi mesûllerimizin bir kısmı da askere alınacaktır. Binâenaleyh bunun üzerine bir müzâkere ettik. ‘Bunları faaliyetten geri bırakmaya hakkımız yoktur, yâni siyâsî faaliyeti muhafaza etmeliyiz. Çünkü, asker olmayan kâtibi mesûllerimizi cevapsız bırakmamak için, arzu edenler olursa, kendileri asker olur, harbe gidebilirler’ dedik. Yâni arkadaşlar arzu ettiler, cepheye gidip, harb ettiler, hattâ bir takımı şehit oldu, bir takımı da hastahânelere düştüler.”

Reis: “Bu sûretle harb eden arkadaşlarımızın Merkezi Umûmî ile bir irtibâtı var mıydı?”

Mithat Şükrü [Bleda] Bey: “Onları izinli addetmiştik. Tabiî onlar siyâsî meseleler ile meşgûl oldukları için, münâsebetleri kalmamıştı.”

Reis: “Yaptıkları hizmeti vataniyeden dolayı mâlûmat verirler mi idi? Hiçbir tebliğ vûkû bulur muydu?”

Mithat Şükrü [Bleda] Bey: “Hayır.. Yalnız arkadaş olmak itibâriyle, husûsî sûrette ihtimâl bâzı mâlûmat verirlerdi. Fakat o mâlûmat husûsî mâhiyette olurdu. Meselâ, Ardahan’a girildiği zaman, Bahattin Şâkir Bey, oradan bize bir telgraf çekmişti. Fakat işe dâir bir mâlûmat vermezlerdi. Çünkü, vazifeleri başka idi. Bizimle işe dâir muhaberede bulunmazlardı.”

⁵ Kocahanoğlu, **age**, s. 562.

Reis: “Şu hâlde kendilerinin nerede olduğu merkezce mâlûm değildi?”

Mithat Şükrü [Bleda] Bey: “Tamâmile mâlum değildi efendim. Bir yerde bulunur, bir müddet sonra da kendilerinin nerede bulunduğunu tâkip edemezdik. Hattâ iki kâtibi mesûlümüz vefât etti. Şehit olduklarından pek çok sonra mâlûmâtımız oldu. Âilesinin mürâcaat üzerine Harbiye Nezâreti’ne mürâcaat ettim. Altı ay sonra ancak mâlûmatları olabildi.”

İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkezi Umûmî üyesi Ziyâ Gökâl, sorgusu sırasında, şu açıklamalarda bulunmuştur⁶:

Reis: “Fırkanın hiç teşkilâtı hâfîyesi var mı idi?”

Ziyâ Gökâl Bey: “Hayır efendim, kat’iyyen yoktu.”

Reis: “Harbi Umûmî’nin ilânından sonra, orduya muavenet etmek veyâ sâir sûretle hizmet eylemek üzere bir teşkilât yapıldı mı?”

Ziyâ Gökâl Bey: “Hayır”

Reis: “Merkezi Umûmî âzâlarından bâzı zevâtın cephelerde buldukları ve bâzı işlere karıştıkları yolunda bir mâlûmâtınız var mı?”

Ziyâ Gökâl Bey: “Harbi Umûmî ilân edilince, hattâ seferberlik ilân edildikten sonra, gerek Merkezi Umûmî’nin, gerek fırkanın tabîî intihâbat gibi vezâifî olmayınca, Merkezi Umûmî âzâlarının da işleri azalıyor. Sonra da asker olanları var. Aslen asker olanları da var yâhut harpte hizmet edebilecekler var. ‘Böyle bir zamanda biz boş duramayız; vatana hizmet etmek isteriz’ dediler. Hattâ bâzıları, ‘Merkezi Umûmî’nin faaliyetini büsbütün tahdit ediniz’ dediler. Halbuki bu mümkün olamazdı. Onun için hizmeti vataniye için orduya hizmete girebileceklerine karar verildi.”

Reis: “Bu gibi vazifei vataniyyenin ikâsı için cephelerde bulunan vesâir memlekete gidenlerle irtibâtınız ne şekilde idi?”

Ziyâ Gökâl Bey: “Tabîî askerlik itibârile hiçbir irtibat yok. Fakat şahsı itibârile Merkezi Umûmî âzâsıdır. Merkezi Umûmî âzâlığından çıkmış değildir. Fakat vazife itibârile hiçbir fark yoktur.”

Reis: “Hiç bu husus hakkında merkeze mâlûmat verilir mi idi?”

Ziyâ Gökâl Bey: “Verilmezdi; askerliğe dâhil mâlûmat vermezlerdi.” (...)

⁶ Kocahanoğlu, **age**, s. 568-569.

Reis: “Harbe iştirâk etmiş olan Merkezi Umûmî âzâlarına bâzı tebligatlar lüzum görülürse, ne vâsita ile yapılırdı?”

Ziyâ Gökâlî Bey: “Evvelâ bir tebligâta lüzum yoktu ki..”

Reis: “Kendileri mürâcaat ihtiyâcında kalırsa, ne yaparlardı?”

Ziyâ Gökâlî Bey: “Bendeniz bilmiyorum Paşa Hazretleri. Tabîî şahsa âid bir şey ise sorar.”

Reis: “Vazifelere, memleketin ahvâline, harbin iktizâ ettiği hâline göre?”

Ziyâ Gökâlî Bey: “Onlara göre yazamazdı.”

Reis: “Bildirmesi kendisinden muktazi görülürse, ne yapar? Hangi vâsitaya mürâcaat eder?”

Ziyâ Gökâlî Bey: “Evvelâ bir şey olmamıştır tabîî.”

Reis: “ Bu gibi hizmeti vataniyyede bulunanlara nakden yardımda bulunuldu mu?”

Ziyâ Gökâlî Bey: “Hayır”

İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkezi Umûmî üyesi Talât Bey (Küçük Talât), sorgusu sırasında, şu açıklamalarda bulunmuştur⁷:

Reis: “Fırkanın bir teşkilâtı hâfîyesi var mı?”

Talât Bey: “Hayır”

Reis: “Harbi Umûmî esnâsında bâzı Merkezi Umûmî âzâları hizmeti vataniyye için öte beriye gitmişler; bundan haberiniz var mı?”

Talât Bey: “Efendim, seferberlik başladığı zaman bizim bir içtimâmımız oldu. Bu içtimâda tabîî seferberlik başladığından eskisi gibi fırkanın siyâsî faaliyeti devâm edemez; ondan sonra intihap falan olamazdı. Tabîî bu tenâkuz devâm ettiği için, âzâların kendi arzularına muvafık bir sûrette, birer vazife vataniyye almaları husûsunda serbest bıraktık. Bâzı arkadaşlarımız birer vazife aldılar. Herkes o vazifeyi elden geldiği kadar ifâya gayret etti.”

İttihat ve Terakki Cemiyeti üye ve yöneticilerinden ve eski Merkez Kumandanı Cevat Bey, sorgusu sırasında, şu uzun açıklamalarda bulunmuştur⁸:

⁷ Kocahanoğlu, **age**, s. 573.

⁸ Kocahanoğlu, **age**, s. 576-586.

Reis: “Harbi Umûmî esnâsında fırka tarafından teşkil olunan Teşkilâtı Mahsusa’da bir vazifeniz var mı idi?”

Cevat Bey: “Kânunuevvel [Aralık 1914] ortalarında Merkez Kumandanlığı resmî vazifesini (...) tesellüm ettim. Selefim tarafından Harbiye Nezâreti’ne bağlı Teşkilâtı Mahsusa olduğunu söylediler.”

Reis: “O teşkilâtın şekli neden ibâretti?”

Cevat Bey: “Bendeniz bulunduğum zamandan evvelini, ne zaman teşekkül ettiğini bilemiyorum. Süleyman Askerî Bey, sonra Halil Bey ve ondan sonra da bendeniz buldum. Bana getirdikleri muamelât ve ihtiyâcâtı, Harbiye Nezâreti vesâir devâir nezdinde vâsita olmak üzere tedvir ettim. Muâmelâtı zâtiyeden tâyin edilmiş bir hayli zâbitan, muhtelif şûbelere bakmak üzere bulunurlar. Bu esnâda onlar meyânında, Dr. Nâzım, Âtîf ve Emniyeti Umûmîye Müdürü Aziz Beyler bulunurdu.”

Reis: “Teşkilâtını, yâni şûbelerini falan târif ediniz.”

Cevat Bey: “Bilhassa o zaman Kafkas işlerine falan bakıyorlardı.”

Reis: “Kaç şûbe idi?”

Cevat Bey: “Bendenizin bulunduğu zamanda yalnız Kafkasya harekâtına ve bir de Trablus cihetine bakıyorlardı.”

Reis: “Şûbe şûbe değil miydi?”

Cevat Bey: “Şûbe şûbe.. Her şûbeye birer zâbit tâyin etmişlerdi.”

Reis: “Şûbelerin vazifeleri ne idi?”

Cevat Bey: “Şûbelerin vazifeleri Kafkasya dâhiline bir takım gönüllü kıt’aatı yapmakla meşgûl idiler.”

Reis: “Hangi şûbe?”

Cevat Bey: “Kafkas Şûbesi”

Reis: “Peki, teşkilâta başkası, hesâbâta başkası mı bakar? Hesâbâtına, muayyenâtına, melbusâtına bakan kaç şûbe ise, vazifelerini söyleyiniz.”

Cevat Bey: “Bir takım mevcut olan zâbitan var. Onlar bilâhire gitmişler, kadrolara dâhil olmuşlar. Rızâ Bey isminde birisi Kafkas teşkilâtına bakıyordu.”

Reis: “Merkezdeki teşkilâtı soruyorum; sizin arkadaşlarınızdan kimler vardı?”

Cevat Bey: “Paşa Hazretleri; benim doğrudan doğruya alâkam altında değildi. Merkez Kumandanlığı ayrı bir dâirede, bunlar ayrı bir dâirede vazife görüyorlardı.”

Reis: “Onların vazifeleri mâlûmâtı resmîyenizin dışında mı idi?”

Cevat Bey: “Evet efendim”

Reis: “Sizin dâireniz nerede bulunuyordu?”

Cevat Bey: “Merkez Kumandanlığı Harbiye Nezâreti’nde”

Reis: “Teşkilâtı Mahsusa’nın dâiresi nerede idi?”

Cevat Bey: “Nûruosmâniye tarafında”

Reis: “Orada bu işle uğraşan kaç şûbe vardı?”

Cevat Bey: “Ârif Bey isminde bir zat vardı. Yalnız Makedonya işlerine bakıyordu.”

Reis: “Ârif Bey’in sıfatını da söyleyiniz.”

Cevat Bey: “Yüzbaşı Ârif Bey.. Rızâ Bey isminde bir de Mümtaz Yüzbaşı vardı. Muhtar Bey isminde bir Yüzbaşı vardı. Kaymakam Hüsâmettin [Ertürk] Bey vardı.”

Reis: “Bunlar ne vazife ile mükellef idi?”

Cevat Bey: “Muameleleri tedvir etmek için bulunuyorlardı.”

Reis: “Demin söylediğiniz Dr. Nâzım Bey ve şürekâsı ne vazife ile iştigâl ediyorlardı?”

Cevat Bey: “Onlar gönüllü kıt’aatı tedâriki için intihap olunmuşlar; orada bulunuyorlardı.”

Reis: “Size karşı ne vaziyette idiler?”

Cevat Bey: “Hiçbir vaziyetleri yoktu efendim.”

Reis: “Vaziyetleri yok ise, niçin yanınızda bulunuyorlardı?”

Cevat Bey: “Bizim yanımızda bulunmuyorlardı.”

Reis: “Yâni dâirenizde?”

Cevat Bey: “Teşkilâtı Mahsusa dâiresinde bulunuyorlardı.”

Reis: “Siz bulunmaz mı idiniz?”

Cevat Bey: “Bendenizin nâdiren gittiğim bâkidir.”

Reis: “Siz gittiğiniz zaman sizinle temasta bulunmuyorlar mı idi?”

Cevat Bey: “Bulunuyorlardı”

Reis: “Ne sıfatla bulunuyorlardı?”

Cevat Bey: “Gerek Kafkasya’ya gönderilecek bâzı zevâtın ve gerekse gönüllü kıt’aatının sevkîyatı hakkında.”

Reis: “Bu zatlar askeriyye sıfatını hâiz oldukları [olmadıkları] hâlde, bu hususları nasıl tedvir ediyorlardı?”

Cevat Bey: “Bunlar askerlik hâricinde gönüllü kıt’aatı tertibi için olacak.”

Reis: “Bu hususta bir tâlimatnâme var mı idi?”

Cevat Bey: “Harbiye Nezâreti’nden almış olduğum emri nezâretpenâhinin kendilerine temâs eden kısımlarını tebliğ ederdim.”

Reis: “Tâlimâtı mahsusa yoktu, öyle mi?”

Cevat Bey: “Harbiye Nezâreti’nden, Harekât Şûbesi’nden ve karargâhtan aldığım emirleri tebliğ ederdim.”

Reis: “Bu emirleri kime tebliğ ederdiniz?”

Cevat Bey: “Merkez Kumandanlığı nâmına gelirdi. Merkez Kumandanlığı vâsıtasıyla bir sûreti çıkarılır gönderilirdi.”

Reis: “Kime gönderilirdi?”

Cevat Bey: “Teşkilâtı Mahsusa’ya”

Reis: “Teşkilâtı Mahsusa’nın bir şûbesine mi?”

Cevat Bey: “Hayır efendim.. Teşkilâtı Mahsusa’nın kalemine.. Onların da evrâkı var, dosyaları var; teslim ederiz. Bâzı evrak sûretini isterler ve bâzı evrâkı iâde ederlerdi.”

Reis: “Bu Teşkilâtı Mahsusa’ya kaydolanlar, askerlik sıfatı iktisâb ediyorlar mı idi?”

Cevat Bey: “Muamelâtı zâtiyye’den tâyin edilmiş zâbitan vardı.”

Reis: “Zâbitan başka; efrat?”

Cevat Bey: “Orada bir takım efratta ücretli olarak istihdâm olunuyordu.”

Reis: “Sıfatı askeriyeyi hâiz mi idiler?”

Cevat Bey: “Alınan emir muvacehesinde askerî sıfatı hâiz olmayanlar istihdâm ediliyordu.”

Reis: “Onların iâşe ve ibâtesi ve teçhizat masârifi nereden karşılanıyordu?”

Cevat Bey: “Bizde bulunanlar mahduttu. Kapıcı, hizmetçi gibi birkaç kişiden ibâretti.”

Reis: “Cephelere gidenlerin silâh ve teçhizatı sizin vâsıtanızla mı yapılıyordu?”

Cevat Bey: “Onlar ihtiyaç gösteriyorlardı. Kısmen bizim vâsıtamızla lâzım olan dâireye havâle olunuyordu.”

Reis: “Diğer kısmı nereden yapılıyordu?”

Cevat Bey: “Bâzı muâmelâtı âdiyye var. Kendi kendilerine takdim edilir.”

Reis: “Suâlîm iâşe ve elbas ve teçhizat hakkındaki masraflar nereden temin ediliyordu; kısmen böyle dediniz.”

Cevat Bey: “Cümlesi oradan efendim.”

Reis: “Taşralarda bu hususlar hakkında ne yolda irsâlatta bulunuyordunuz?”

Cevat Bey: “Gönüllü kıt’aatı teşekkül ettikten sonra, Harbiye Nezâreti’nden verilmiş olan istikâmete göre, ordu emrine girdiler. Benden evvel bâzı kısımları Kafkasya’ya vâsıl olmuşlardı. Benden sonra gidenler ordu emriyle gittiler.”

Reis: “Masrafları buradan gönderilemez mi idi?”

Cevat Bey: “Doğrudan doğruya zâbitâna, bu efrat mevcûdu defter tanzim edilerek ellerine verilir. Menzillerde iâşe edilerek kaydediliyorlardı. Sonra ordulara dâhil oluyorlar. Yalnız bunlardan askerlik hâricinde bulunup da, iştirâk edenlerin âilelerine buradan maaş verilir. Bunların bir kısmı da, diğer muinsiz efrat gibi, ahzı askerlik vâsıtasile tasdik edilerek, münâsip oldukları dâirelerden (muinsiz) maaş alıyorlardı.”

Reis: “Bunların mevcûdu her zaman sâbit olamayacağından, buraya mâlûmat vermezler mi?”

Cevat Bey: “Hayır efendim.. Gittikten sonra kat’iyyen bura[sı] ile muhabere etmemeleri hakkında dosyalarda mütaaddit emirler vardır. Hattâ kundura ve sâir gibi şeyler için, ihtiyaçları olsa bile, ordulardan alınması hakkında tebligâta bulunulmuştur.”

Reis: “İfâ eyledikleri vazifeler hakkında buraya mâlûmat verirler mi idi?”

Cevat Bey: “Hayır”

Reis: “Teşkilâtı Mahsusa kumandanlarının tâyini buradan mı yapılıyordu?”

Cevat Bey: “Bendeniz zamânında giden kıt’aların kumandanları buradan intihap olunuyordu.”

Reis: “Mahallerinde değiştirilmesi iktizâ edenler olmaz mı idi?”

Cevat Bey: “Ordu kumandanlıkları dâhilinde vazife gördükleri için burada yalnızca tâyin edilirdi.”

Reis: “Cephelerde bulunan Teşkilâtı Mahsusa müfrezeleri, ordu kumandanları emrine tamâmile tâbi mi idi?”

Cevat Bey: “Şüphesiz efendim.. Onlar orduların kadrosuna dâhil olurlar. Elyevm bir takımları hâlâ o vilâyettedir. Ordu onlara ikmâl efrâdı vermiştir ve bu sûretle istihdâm etmiş..”

Reis: “İttihat ve Terakki Merkezi Umûmîsi âzâsından bâzı kişiler bu müfrezelerin başlarında bulunmuş ve müstakilen hareket etmiş oldukları söyleniyor. Doğru mu?”

Cevat Bey: “Sevkiyat bendeniz zamânına âid değildir. Bendeniz burada bulundum [bulunmadım]. O vakit Avrupa’da idim. Bendenizin devam târihi ile benden sonra gönderdiğim kıt’aat mâlûmdur.”

Reis: “Ne kadar zaman bulundunuz? Hangi târihte (infisal) idiniz?”

Cevat Bey: “1330 senesi Kânunuevvel [1914 Aralık] ortalarında başladım ve 1334 [1918] senesinin nihâyetinde Merkez Kumandanlığı’ndan (infikak) bulundum.”

Reis: “Avrupa’da mı bulundunuz?”

Cevdet Bey: “Evet, seferberlik iptidâsında Avrupada’ydim. 1330 senesi Kânunuevvelinde [Aralık 1914] Merkez Kumandanı oldum.”

Reis: “Sizden evvel Teşkilâtı Mahsusa kimin idâresinde idi?”

Cevat Bey: “Benden evvel Merkez Kumandanı Halil Bey idi. O zamanda..”

Reis: “Halil Bey’in idâresi zamânında mı?”

Cevat Bey: “Evet efendim”

Reis: “Bu teşkilâtı dâireyi askeriye mi yaptı?”

Cevat Bey: “Vaktiyle Harbiye Nezâreti’nde teşekkül etmişti.”

Reis: “Merkezi Umûmî bu teşkilâta ne sûretle muavenette bulunurdu?”

Cevat Bey: “Merkezi Umûmî’nin bir muavenetini hatırlamıyorum, Paşa Hazretleri.”

Reis: “O hâlde, Dr. Nâzım Bey vesâire ne sebeple idârenize dâhil oldu?”

Cevat Bey: “Bendeniz onları dâhil olmuş oldukları hâlde buldum, Paşa Hazretleri; evveliyesinden mâlûmâtım yoktur.”

Reis: “Bu müfrezelerin mevcutları eksilince, bilâhire nereden ikmâl olunuyordu?”

Cevat Bey: “Gönüllü kıt’aatı orduya ithâl edilerek..”

Reis: “Orduda gönüllü kıt’aatı var mı idi?”

Cevat Bey: “Kadrolara dâhil olmuşlardı efendim..”

Reis: “Onu söyleyiniz. Peki, noksanları oldukça ne ile ikmâl olunacak?”

Cevat Bey: “Buradan ikmâl edilmezdi.”

Reis: “Peki, nereden yapılıyordu?”

Cevat Bey: “Orduya gelen ikmâl efrâdından tanzim ediliyordu.”

Reis: “Bunlar karışık mı istihdâm olunuyordu.”

Cevat Bey: “Ben de bilmiyorum, Paşa Hazretleri.. Yalnız bir takım müfrezeler ordu nâmına istihdâm olunmak üzere zâbitan ve efrâdı ile..”

Reis: “Bâzı Vâliler mâiyetinde istihdâm edilmişler. Ne yolda emir verdiniz?”

Cevat Bey: “Bendenizin mâlûmâtım yok.. Bendenizin zamânında giden gönüllü kıt’aatı tabîî dosyalarına bakarlar. Bunlar nerede bulunmuşlar, nerede hizmet etmişler; onların kumandanları vardır efendim, bilirler..”

Reis: “Hâli harb münâsebetile mevcûdunda noksan olacağını herhâlde mâlûm olduğundan, bunlar hakkında ne yolda muamele etmeyi düşünüyordunuz?”

Cevat Bey: “İstanbul’dan gittikten sonra, bunlarla hiçbir alâkamız bulunmuyordu Paşa Hazretleri.”

Reis: “Yalnız burada vazifeden ibâret ise, bidâyeti harpte birkaç aya münhasır kalmalı idi. Devâm edip gitmesi mâlûmâta vûkûfunuzu istilzâm etmez mi?”

Cevat Bey: “Devâm etmiştir Paşa Hazretleri.. Harbiye Nezâreti’nden aldığım emir üzerine gönüllü kıt’aata nihâyet verilmiştir.”

Cevat Bey: “Ne vakit nihâyet verildi?”

Cevat Bey: “Kânunusâni [Ocak] zarfında bu yolda ordulara ve kolordulara, Harbiye Nezâreti’nden verilen bir emrin bir sûreti bendenize de tebliğ edilmişti.”

Reis: “Hangi târihte?”

Cevat Bey: “1330 [1915] senesinde..”

Reis: “O târihten sonra Teşkilâtı Mahsusa münfesih mi oldu?”

Cevat Bey: “Gelen emirde mevcut olanların sevk edilmesi.. Ordu kumandanlarına ne sûretle yazılmış ise, bir sûretini de bendenize yazmışlardı.”

Reis: “O tâmim ne sûrette idi?”

Cevat Bey: “Harbiye Nezâreti’nden çete teşkilâtı hakkında bir, iki, üç, dört ve beşinci kolordularla, İzmir Havâliisi Kumandanlığı’na ve ordu kumandanlıklarına tarafı nezâretpenâhiden verilen emrin sûreti berveçhi âtidir:

‘Teşkilâtı ikmâl edilmiş olan çetelerin mahallî mürettiblerine sevkleri, sevk edilmişlerin istihdâmları, çete teşkilâtına nihâyet verilerek, bâdemâ bu gibi efrâdın mâlûm ve gayrı mâlûm olduklarına nazaran, kıt’ada veyâ depo taburlarına tevziileri lâzımdır.’

Bu emir verildikten sonra mevcutlu olanlar sevk edildi. Bâdemâ nihâyet verildi.”

Reis: “Târihi nedir?”

Cevat Bey: “12 Kânunusâni 1330 [12 Ocak 1915]”

Reis: “İmzâsı..”

Cevat Bey: “Ordu dâiresi reisi nâmına Behiç..” (...)

Reis: “Burada öyle bir şey yok... (...) Re’sen Harbiye Nezâreti’nden vâki bir emir, bir tebliğ değil..” (...)

Reis: “Bunların kumandanı doğrudan doğruya Harbiye Nezâreti’ne [ile] mi muhabere ederdi, yoksa size mi mürâcaat ederdi?”

Cevat Bey: “Mürâcaat ordu kumandanlarına olabilir Paşa Hazretleri..”

Reis: “Doğrudan doğruya mı?”

Cevat Bey: “Doğrudan doğruya muhabereye hakları yoktu.”

Reis: “Onların başında bulunan, yâni müstesnâ kumandanlar, merkezle muhabere etmek lâzım gelse, ne vâsita ile muhabere ederlerdi?”

Cevat Bey: “Tabî bu muhaberat mevcuttur. Teşkilâtı Mahsusa’nın dosya memurları vardır; ne sûretle muhaberat vûkû bulduğunu hatırlamıyorum.”

İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkezi Umûmî üyelerinden ve Teşkilâtı Mahsusa yöneticilerinden Âtîf Bey de, sorgulaması sırasında, şunları açıklamıştır⁹:

Reis: “Fırkanın hâfi teşkilâtı var mı idi?”

Âtîf Bey: “Hayır efendim”

Reis: “Şifresi ?”

Âtîf Bey: “Hayır”

Reis: “Harb esnâsında bir şekilde vazife ifâ edildi mi?”

Âtîf Bey: “Harb esnâsında firkaca bir vazifei vataniyye ifâsını deruhte etmemiştir.”

Reis: “Ne gibi vazifei vataniyye ifâ ettiler?”

⁹ Kocahanoğlu, **age**, s. 589-592..

Âtîf Bey: “Bir, ikisi harbe gittiler. Rızâ Bey, Bahattin Şâkir Bey, Dr. Nâzım Bey, Teşkilâtı Mahsusa komisyonunda çalıştı; sonra Eyüp Sabri Bey Arnavutluğa gitti; esir oldu; bunları hatırlıyorum.”

Reis: “Siz de böyle bir vazife aldınız mı?”

Âtîf Bey: “Bendeniz Merkezi Umûmî’de değildim. Son iki sene zarfında bendeniz Ankara mebusu idim. Bu sûretle Teşkilâtı Mahsusa’da bulunmaklığa Harbiye Nezâreti’nce arzu gösterildi. Süleyman Askerî Bey vardı; bu işte iptidâ bulunuyordu. Seferberlikte iptidâ resmî idi; iyice hatırlayamıyorum. ‘Teşkilâtı Mahsusa hâlinde bulunalım; bu sûretle hizmeti vataniyye ifâ edelim’ arzusu gösterildi. Biz de kabûl ettik.”

Reis: “Teşkilâtı Mahsusa ne sûretle vücûda getirilmişti?”

Âtîf Bey: “Teşkilâtı Mahsusa’nın sebebi mi efendim?”

Reis: “Hayır, ne sûretle vücûda getirildi?”

Âtîf Bey: “Süleyman Askerî Bey Garbî Trakya’da, Balkan Harbi’nin nihâyetlerinde oralarda çalışmıştı. Bu sûretle yanında oralarda çalışmış arkadaşları vardı. Onlar henüz bir yere tâyin edilmemişlerdi. Bu seferberlik ilân olunca, Teşkilâtı Mahsusa’nın esâsını tesis ettiler ve seferberlikte vezâif çoğalınca, bir komisyon hâlinde toplandı. Harbiye Nezâreti’nde Süleyman Askerî Bey, bendeniz, Dr. Nâzım, bir de Emniyeti Umûmîye Müdürü olarak, dördümüzden mürekkep bir komisyon teşekkül etti. “

Reis: “Emniyeti Umûmîye Müdürünün ismini söyleyin..”

Âtîf Bey: “Aziz Bey efendim.. Rusya dâhilinde, oranın vâsıtasıyla ‘mâsum İslâm ahâlisi’ hakkında teşkilât vücûda getirdik. Ordumuz oralara girdiği hâlde, ona muavenet temin etmek üzere teşkilât yaptırıldı. Rus ordusunun harekâtını tâkip ettik, depolarını vesâiresini bozmak için tahrip malzemeleri gönderdik. Bu sûretle faaliyetler gösterildiği gibi, cephenin zayıf kısımlarında, yâni tahaşşüd noktası olmayan yerlerde, memleketi müdâfaa etmek üzere, (muavin) gönüllü teşkilâtı yaptırıldı. Beş, altı müfreze sevk ettik efendim.. Bunlar da hakikaten vatana hizmet ettiler ve uzun müddet böyle zayıf sâhillerimizi, zayıf mıntıklarımızı müdâfaa ettiler.”

Reis: “Merkezdeki teşkilât neden ibâret idi?”

Âtîf Bey: “Biz böyle bir komisyon hâlinde idik. Harbiye Nâzırı ile muhaberemizi, kararlarımızı tebliğ eden Süleyman Askerî Bey idi. O gittikten sonra, bir müddet Merkez Kumandanı Halil Bey bulundu. O da bir askerî fırka ile gitti. Sonra Merkez Kumandanı olan Cevat Bey bulundu. Trablusgarb vesâir yerlere mahsus olarak zâbitan riyyâsetinde şûbeler vardı. Yâni teşkilâtın masaları vardı. Bu sûretle açık bir heyet idik.”

Reis: “Teşkilât kaç masadan ibâret idi?”

Âtîf Bey: “Efendim, Rumeli masası, Kafkasya masası vardı. Afrika, Trablusgarb masası vardı. İşte böyle dört masamız vardı. Miktârını iyice hatırlayamıyorum.”

Reis: “Teşkilâtı Mahsusa ne vakte kadar mevcûdiyetini muhafaza etti, ne vakit fesh olundu?”

Âtîf Bey: “Zannederim, mütâreke zamânında fesh olunmuş.. Biz 1331 [1915] senesi Nisan ayı nihâyetinde dağıldık. O târihte Cezâyirli Ali Bey, Harbiye Nâzırı Enver Paşa tarafından vazifelendirildi; o maaş ile, yâni resmî memur olarak tâyin olundu. Biz fahrî olarak bulunuyorduk. O zaman bizim de komisyonda vazifemiz nihâyet buldu.”

Reis: “Hangi senede?”

Âtîf Bey: “1331 [1915] senesi Nisan nihâyetinde..”

Reis: “O vakte kadar doğrudan doğruya Nezâretle mi muhabere ediyordunuz?”

Âtîf Bey: “Nezâret salâhiyet vermişti; muhabere ediyorduk. Levâzım Şûbesi ile, Nakliyat Şûbesi ile, Müdâfaai Milliye, İttihat ve Terakki Cemiyeti ve bütün devâir ve müessesâtı mâliye ile muhabere ediyorduk. Giden gönüllü kıt’aatının teçhizatını, elbise levâzımını ikmâl ediyorduk. Fakat buradan gittikten sonra alâkamız kesiliyordu.”

Reis: “İktizâ eden masârifi nereden alıyordunuz?”

Âtîf Bey: “Bir defâ Müdâfaai Milliye’den alındı. Ondan sonra Harbiye Nezâreti tahsisâtı mestûreden alınıyordu. Yalnız bizim masadaki zâbitan, bütçeden, kadrodan maaş alıyorlardı. Bu müfrezelerin sevkine lâzım gelen masârif ve Rusya içerisine gönderilenlerin masârifi, tahsisâtı mestûreden alınıyordu.”

Reis: “Siz mi lüzum gösteriyordunuz?”

Âtîf Bey: “Evet”

Reis: “Bordro mu yapardınız?”

Âtîf Bey: “Hayır, karar verirdik; sonra Harbiye Nezâreti’nin memuru vardı ki, Merkez Kumandanı, onların masalarına yazardı; ondan sonra biz hiç el sürmezdik.”

Reis: “Bu karârı tesbit eder miydiniz?”

Âtîf Bey: “Bâzılarını yazardık, bâzılarını da masa zâbitânına söylerdik, onlar yaparlardı.”

Reis: “Teçhizat ne taraftan yapılırdı?”

Âtîf Bey: “Ciheti askeriyeden.. Elbise ve kundura gibi bâzı şeyleri levâzımdan alırdık; diğêr şeyler, Harbiye Nezâreti’nden veriliyordu.”

Reis: “Nezâretten mi, kolordudan mı?”

Âtîf Bey: “Burada hazırlanan müfrezelerin şeyleri buradan, Harbiye Nezâreti’nden zannederim.”

Reis: “Burada izâm olunan müfrezeler, mevcutlarını muhafaza edemeyecekleri tabî bulunduğundan, nasıl ikmâl olunurdu?”

Âtîf Bey: “Onlar artık ordulara merbuttur. Onların ihtiyâcâtını ordu ikmâl eder, hattâ bir müdet sonra, birkaç ay sonra, onlar kadroya dâhil olunarak, ordunun aksâmı oldular. Bizimle hiçbir alâkaları kalmadı ve ilk gidenlerden bir kişi kaldı. Fedâkârâne harb ettiler. Kâmilen Araptılar.”

Reis: “Şu hâlde, nizâmiye efrâdı karışık mı istihdâm olunuyordu?”

Âtîf Bey: “Evet, kısmen öyle oldu veyâ bilhassa son zamanlarının Trabzon mıntikasında külliye öyle oldu.”

Reis: “Kıt’aatın bâzıları vilâyetlerde bâzı vâlilerin emrine verilmiş.. Haberiniz var mı?”

Âtîf Bey: “Hayır efendim; hiç vâlilerin emrine verilmemiştir. Yalnız hudûdu bulunan vilâyetlerin vâlileri, Trabzon ve Erzurum vâlileri, yardım istediler efendim.. Yâni orada onlar, Teşkilâtı Mahsusa’nın şûbesinin âzâsı gibi idiler. Oralarda bir, iki şûbe yapılmıştı. Sonra onlar da kalmadı ya..”

Reis: “Muamelâtta size mürâcaat ederler miydi?”

Âtîf Bey: “Bize efrad gönderin gibilerinden işin başında (mebâdide) bir, iki mürâcaat oldu. Harbiye Nezâreti bilâhire dedi ki, ‘siz bunlara tavassut etmeyin; onlar ordulara merbuttur.’ Biz de tavassut etmedik. İptidâ da bir iki muhabere ancak olmuştur.”

Reis: “Noksanlarının ikmâli için nakden mütâlebede bulunulur mu idi?”

Âtîf Bey: “Hayır efendim, hatırlamıyorum.”

Reis: “Hiç para gönderilmez miydi?”

Âtîf Bey: “Para gönderildiğini hatırlamıyorum.”

* * * * *

Teşkilâtı Mahsusa'nın yönetimine, iç işleyişine ve çalışma tarzına ilişkin bilgilerimiz, yukarıdaki sorgulardaki ifâdelerin bir tekrârından ibâret kalmıştır. Oysa, bu ifâdelerin genellikle yanıltıcı olduğu ve ancak buzdağının görünür kısmını yansıttığı kabûl edilebilir.

Aşağıda, *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*'nde bulduğum bir belgeden yola çıkarak, Teşkilâtı Mahsusa'nın çalışma tarzına ilişkin bâzı saptama ve değerlendirmelerde bulunacağım ve yine bu belgede verilen bilgiler temelinde, literatürde rastgeldiğimiz saptamaları gözden geçireceğim. Ardından, Osmanlı'dan Cumhuriyete geçişte Teşkilâtı Mahsusa'nın nasıl bir köprü oluşturduğunu vurgulayacağım.

Aşağıda anlatacağım öykü, (Hasan) Rûşeni (Barkın) Bey'in, Cumhuriyet döneminde, 7 Haziran 1931 târihinde, Millî Müdâfaa Vekâleti'ne sunduğu bir dilekçeden kurgulanmıştır.¹⁰

* * * * *

Erkânı Harb Kolağası¹¹ (Kurmay Yüzbaşı/Binbaşı) Rûşeni Bey¹², Harbi Umûmî'de, “seferberlikten bir gün evvel, Dâhiliye Nâzırı merhum Tâlat Bey'in dâvetile, Nûruosmâniye Kulübü'nde [yapılan toplantıda], hâlen [1931 senesinde] cümlesi vefât etmiş bulunan bâzı zevat hazır olduğu hâlde, [İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kurucularından ve Atatürk'ün yakın gençlik arkadaşlarından] Ömer Nâci Bey ile berâber, “İran'dan Kafkas'a geçmek ve Rusların gerisinde siyâsî bir inkılâp hazırlamak vazifesi ile siyâseten tavzif” edilir. Rûşeni Bey, Van'a ulaştığında, dilekçeyi kaleme aldığı târihte henüz sağ bulunan, o zamanki Van Vâlisi [Osmanlı döneminde: Meclisi Mebusan İzmir mebusu/Cumhuriyet döneminde ise: TBMM'nin birinci, ikinci, üçüncü ve dördüncü dönemlerinde, sırasıyla İzmir, Ardahan, Erzurum ve Konya milletvekili ve Üçüncü Umûmî Müfettiş]¹³ Tahsin [Uzer] Bey, dilekçeyi kaleme aldığı sırada “İzmir'de çiftlik işleri ile meşgûl [bulunan], Enver Paşa'nın sâbık eniştesi [olan] o zaman Hakkâri Mutasarrıfı [bulunan] Cevdet Bey” ve ileride TBMM Başkanı olacak olan, fakat o zaman henüz Van Jandarma Kumandanı bulunan Kâzım [Orbay] Paşa ile “tevhidi mesâî ederek”, yolculuk ve yanına alacağı arkadaşlarının hazırlıkları için bir ay kadar Van'da kalır. Bu sırada Çerkes Ethem ve kardeşi Çerkes Reşit de kendilerine katılmak üzere İstanbul'dan gönderilir. Ancak Rûşeni Bey, bu kişilerle “teşriki mesâî etmekte mâzur”

¹⁰ **Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi Dâire Başkanlığı, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Muamelât Genel Müdürlüğü Kataloğu, (BCA BMGMK)**, [Katalog Numarası: 0 30 10/47 301 8]. Dilekçe, orijinal değil, TC M[illî] M[üdâfaa] V[ekâleti] Z[a]t İş[leri] D[âiresi] Mehâkim Şûbesi antetli, fakat târihsiz ve sayısız olup, sâdece sûrettir.

¹¹ Kolağası rütbesi, Yüzbaşılıkla Binbaşılık arasındadır.

¹² Rûşeni Bey'in hayat hikâyesine ileride ayrıntılı bir şekilde değineceğim.

¹³ Bkz. Cemil Koçak, **Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 158-215 ve **Türk Parlamento Târîhi (1919-1923)**, (3. Cild), TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s. 517-518.

Tahsin Uzer'in Van Vâililiği anıları henüz yayınlanmamıştır. Bkz. Tahsin Uzer, **Makedonya Eşkiyâlık Târîhi ve Son Osmanlı Yönetimi**, TTK Yayınları, Ankara, 1979, s. 335.

olduğunu söyler ve ardından Cevdet Bey'in plânına göre, söz konusu kişiler, Kürt Şekkak Aşireti birlikte Rumye mıntikasına taarruz ederler ve Rus Ordusu'nun zamansız bir müdahalesine neden olurlar.

Bu gelişmenin ardından Rûşeni Bey, arkadaşları ile birlikte, İran topraklarına¹⁴ geçtiği bir sırada, Van Vâliliği'ne atanmış olan Cevdet Bey, Dâhiliye Nâzırı Tâlat Paşa'nın bir "şifresi"ni bizzat İran topraklarına geçerek, Rûşeni Beye elden tebliğ eder. Söz konusu "şifre"de, Rûşeni Beye, arkadaşlarının yarısını "Çerkesler"e vermek ve "onlarla berâber çetecilik etmek ve Van'da teşekkül edecek üç kişilik bir heyeti merkeziyeye tâbi olmak mecbûriyeti" bildirilir. Fakat söz konusu "Çerkesler"in İran'a yapmış oldukları "garet" ve İran Türklerinin başına getirdikleri "felâket", Rûşeni Beyi "tedhiş ettiği için", bütün arkadaşlarını Van Vâlisi Cevdet Beye "terk" eder ve "bu vazife siyâsiyeden affını ricâ etmek" zorunda kalır. Arkadaşları arasında daha sonra Büyük Erkânı Harbiye İstihbârat Şûbesi Müdürü olacak olan Kaymakam (Yarbay) Nûri Bey de vardır.

Görevinden ayrılmasından sonra Rûşeni Bey, Bağdat'a gelir. Ama "çok geçmeden vücûdu (...) orada muzır görülerek, Dâhiliye Nâzırı'nın [Talât Paşa'nın] emri ile Vâli [Bağdat Vâlisi] Süleyman Nazif Bey tarafından tevkif" edilir. "Bir ay hükûmet konağında (...) Nihat Paşa'nın odasında mevkuf kaldıktan sonra, Konya'da alelusûl bir kurşun tarafından harca[n]mak üzere mahfûzen Konya'ya sevk edilmek üzere yola" çıkarılır. Kâzım Karabekir Paşa ile Tayyâre Müfettişleri'nden Baha Sâit Bey ve [TBMM'nin ikinci ve üçüncü dönem] Bitlis [ve dördüncü dönem de Muş] mebusu Muhittin Nûri [Nâmi] Bey¹⁵ de bu olaya şahit olmuşlardır. Fakat "bittabi komita hükûmetinin zâlim bir darbesi ile vatani[na] hizmet etmeden ölmeye râzi" olmaz. Kaçar ve yeniden İran'a geçer. Tam bu sırada Afganistan'a geçmek üzere İran'a gelmiş olan ileride Başvekil de olacak olan Hasan Rauf Orbay Bey de müfrezesi ile İran aşiretleri tarafından Kirint kasabası civârında ağır zayiâta ve "korkunç bir felâkete mâruz" kalır. Ancak Rûşeni Bey, Hasan Rauf Orbay Bey ile onun Erkânı Harbiye Reisi Bitlis mebusu Muhittin Nâmi Bey'in "dâvet ve ricâsı üzerine", bu müfrezeyi "kanlı fedekârlıklar"la

¹⁴ Bu konuda bir başka kaynak için bkz. Paul Leverkuehn, **Sonsuz Nöbette Görev: Paul Leverkuehn'un Anıları**, (Çeviren: Zekiye Hasançebi), Arba Yayınları, İstanbul, 1998. Kitabın tanıtım yazısı için bkz. Mete Tunçay, "Teşkilâtı Mahsusa'nın İran Mâcerâsına Bir Alman Tanıklığı", **Toplumsal Tarih**, Sayı: 72, (Aralık 1999), s. 61-62. Leverkuehn, Teşkilâtı Mahsusa'da Türk-Alman ortak müfrezesinin Doğu Anadolu ve İran'daki faaliyetlerine de değinmektedir. Leverkuehn hakkında benim kitabıma da bakılabilir: Cemil Koçak, **Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945)**, (1. Cild), (3. Basım), İletişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 471-485 ve 573 ve 658. Leverkuehn, İkinci Dünyâ Savaşı yıllarında da Türkiye'de Alman istihbârat teşkilâtının başındaki kişiydi. Bkz. Paul Leverkuehn, **Der Geheime Nachrichtendienst der Deutschen Wehrmacht im Kriege**, Bernard und Graefe Verlag für Wehrwesen, Frankfurt/Main, Berlin, 1957.

¹⁵ Rûşeni Bey, burada ismi dalgınlıkla yanlış hatırlamış ve yazmıştır. Nitekim dilekçenin ilerleyen satırlarında, isim doğru olarak geçecektir. Dönemin Bitlis milletvekili tabii ki Muhittin Nâmi Bey olmalıdır. Nitekim Muhittin Nâmi Bey, resmî biyografisine göre, 29 Ağustos 1914 ile Şubat 1916 târihleri arasında, "İran Sefer Ordusu ile Kerbelâ, Bağdat, Hankın, Mutki dolaylarında görev yap"mıştı. **Türk Parlamento Târîhi (1923-1927)**, (3. Cild), TBMM Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 137-138 ve **Türk Parlamento Târîhi (1927-1931)**, (3. Cild), TBMM Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 127.

“muhakkak bir tehlikeden” kurtarır. Muhittin Nâmi Bey ve müfrezede bulunan subaylar bu olaya şahit olmuşlardır.

Bu olaydan sonra İran ile Türkiye arasında hâsıl olan gerginliği bertaraf etmek için, “Türkiye Hükûmeti” nâmına Hüseyin Rauf Orbay Bey tarafından murahhas olarak atanır ve Haruabat’ta İran murahhasları ile bir anlaşma yapar ve anlaşmayı Türkiye adına siyâsî memur sıfatı ile imzâ eder. Bu anlaşma uygulanır ve Hüseyin Rauf Orbay ve müfrezesi geri çekilerek, “bu gayri tabiî Afgan seyahati akim” kalır.

Rûşeni Bey, daha sonra, Türkistan’a geçerek, yedi ay boyunca Papo yaylasının doğusunda Teke ve Cezah Türkmen Aşiretleri ile “tevhidi mesâi ederek, orada birçok Rus kuvvetlerinin cepheye girmesine mâni” olur. Rûşeni Bey’in bu harekâtını Reuter Haber Ajansı da ilân etmiştir.

Daha sonra Afganistan’da eski Afgan Emiri’nin teyzezâdesi Prens Abdülmecid Han, Halife ile görüşmek ve Afgan Emiri’nin ricâlarını iletme üzere Türkiye’ye gelmek ister. Bu zatla Rûşeni Bey Afganistan’ın güney eyâletlerinden Şibirgan Vâlisi iken ve “o civarda hâli faaliyette iken” tanışmıştır. Söz konusu zat, Halife ile görüşmek için Rûşeni Beye mürâcaat eder. Bu mürâcaattan sonra Rûşeni Bey, Tahran’dan Hamedan’da bulunan Kolordu Kumandanı Ali İhsan (Sâbis) Paşa ile muhabere eder. Onun onayını alarak ve dâvet üzerine Afgan Prensi Rus Ordusu’nun arasından geçirerek Hamedan’a getirir. Daha sonra da Prens’in arkadaşı ve müşâviri olarak Halife tarafından İstanbul’a çağrılır. İstanbul’da ise hükûmetin “birçok iltifat ve takdirlerine mazhâr” olur. İki ay İstanbul’da kalır ve sonra “Rusya inkılâbının parlaması üzerine, Teşkilâtı Mahsusa nâmına Kafkas’a gitmek ve oradaki Türk esir zâbit ve efrâdından istifâde ederek teşkilât yapmak ve Ordumuzun Kafkas taarruzunu teshil etmek üzere tavzif” edilir. Bu görevi de İran içinden ve birçok cephele arasından geçerek ve nihâyete Kafkasya’ya giderek başarıyla tamamlar. Rûşeni Bey, Kafkasya’da Nagin adasından ve çeşitli karargâhlardan kaçarak istihdam ettiği subayların isimlerini hatırlamamaktadır. Fakat daha sonra Gence’ye gelen Nûri Paşa’ya ve Yâveri Kılıç Ali Bey’e katılır. “Ondan sonra yine birçok takdirlere mazhar olarak İstanbul’a” gelir. Ordu Bakû’yü işgâl ettiği sırada yine Bakû’ye gider ve yeni kurulan Azerbeycan Hükûmeti’nde Hâriciye Nezâreti’nde Müsteşar olarak görev alır. TBMM üyesi Rûşen Eşref Ünaydın Bey de oradadır. Rûşeni Bey’in bu faaliyetlerini gösteren deliller ve şahitler de bulunmaktadır.

Mütârekeden sonra Kafkasya’yı terk ederek nihâyet vatanına döner. Rûşeni Bey’in bu öyküsü ancak “Büyük Harpteki hayat” ve faaliyetinin “pek kısacık bir târihçesidir.” Bu öykünün bir yerinde kalbinden bir süngü yarası ile vücûdunun değişik yerlerinde kurşun yaraları alır. Rûşeni Bey’in “bütün hayâtı ve faaliyeti, siyâsetle, siyâsî hizmetlerle geçmiştir.”

Bağdat’tan Konya’ya sevk edilirken, İran’a firârı, “bir kıta ve vazifei askeriye bilâ izin gaybubet şeklinde” olmamıştır. “Çünkü o zaman hiçbir vazifei askeriye ile tavzif olunmamış, belki İran’dan Kafkas’a geçerek, orada Rus Ordusu’nun gerisinde ahâli arasında isyan ve inkılâp çıkararak, memlekete siyâsî bir noktai nazardan hizmet etmek için, Hükûmeti Mülkiye tarafından tavzif edilmişti[r].”

Rûşeni Bey, Millî Mücadele yıllarında da aktiftir: Mütârekeden sonra İstanbul'da toplanan Meclisi Mebusan'a, Bolşeviklerle anlaşmak konusundaki önerisi, telgrafla Mustafa Kemâl Atatürk'e de duyurulur. Bizzat Atatürk tarafından Ankara'ya dâvet edilir ve bir hafta boyunca onun yanında kalır. Bolşeviklerle anlaşmak konusundaki görüşünü Atatürk'e bizzat açar ve onay alır. Daha sonra yeniden İstanbul'a döner. İstanbul'un işgâlinde sonra, Büyük Erkânı Harbiye Reisi Fevzi Çakmak Paşa ile firar ederek, yeniden Ankara'ya gelir. "Ve Ankara'dan Kafkas'a gidip çalışmak üzere Gâzi Hazretleri tarafından tanzif" edilir. Gürcistan'ın Ermenistan ile "tevhidî mesâî etmemesi için çalışarak Ermenistan'ı yalnız bırakmaya muvaffak" olur. Bu konuda hazırladığı raporları Atatürk'e sunar. Atatürk de, kendisine, 15. Fırka (Tümen) Kumandanlığı aracılığıyla Samsun'da(n) bir "taltif" telgrafi çeker.

* * * * *

Rûşeni Bey'in dilekçesinde anlattığı öykü acaba hayal mahsûlü olamaz mı? Nihâyet bu dilekçede ortaya konulan bütün iddiâlar, tek yanlıdır. Herhangi bir temelden tamâmen yoksun da olabilir. Eski bir subay olduğunu ileri süren Rûşeni Bey'in anlattıklarına hemen inanmamız için ortada hiçbir mâkûl neden de bulunmamaktadır.

Şimdi de öyküyü, elimizde bulunan literatür bilgisi ile karşılaştırarak, sorgulamaya çalışalım:

Daha ilk satırda adı geçen "Nûruosmâniye Kulübü" hakkında ne biliyoruz? Teşkilâtı Mahsusa, ileri sürüldüğü gibi, Harbiye Nezâreti'ne bağlı resmî bir dâire ise, yerinin söz konusu Nezâret içinde, yâni Beyazıt meydanında, bugünkü İstanbul Üniversitesi'nin merkez binâsında bulunması lâzım gelir(di). Diyelim ki, bu dâire başka bir semtte bulunsun. Târik Zafer Tunaya Hocamız, *Türkiye'de Siyâsal Partiler* (3. Cild), (İttihat ve Terakki: Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Târihi), Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989) kitabında, "Dâire [Teşkilâtı Mahsusa], [Harbiye] Nezâret[i'n]e bağlı olmamakla [olmakla] berâber, merkezi ayrı yerdedir" demektedir. Ardından da bir adres vermektedir: "Cağaloğlu (Nûruosmâniye) Şeref sokağı, Tasviri Efkar Matbaası karşısında, No: 39". Rûşeni Bey'in sözünü ettiği yer burası mıdır? Yâni Rûşeni Bey, Teşkilâtı Mahsusa'nın adresinden mi söz etmektedir; yoksa bu adres doğrudan doğruya İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Nûruosmâniye'de bulunan "kulübü"ne mi âiddir?¹⁶ Yoksa İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin bugün artık kullanılmayan ve Cumhuriyet gazetesinin çok uzun yıllar boyunca kullandığı eski Genel Merkez binâsının (pembe konak) adresi mi söz konusudur? Bu sokağın ismi, hâli hazırda Türk Ocağı Caddesi'dir.

¹⁶ Yine hocamızın aynı kitabından İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 1913 târîhli nizamnâmesinin ("Kulüpler" başlıklı) 70. maddesine dikkat çekmek istiyorum: "Her sancak merkezinde, heyeti merkeziyenin idâresi altında olmak üzere, bir kulüp bulunur. Kulübün müntehap bir heyeti idâresi bulunmayıp, heyeti merkeziye âzâsından biri yâhut âzâyı cemiyetten sâir bir zat, kulüp müdürlüğünü ifâ eder. Kulüp, konferanslar ve heyeti merkeziyece lüzum görülen sâir içtimâlar için bir mecmâdır. Bu gibi içtimâlar, vûkûndan bir, iki gün evvel, akdem husûsî ise efrâdî cemiyete, umûmî ise bütün halka ilân edilir. Kulüpler, dâhilî memlekete seyahatler tertibine delâlet edecektir. Heyeti merkeziyenin makarrı, kulüptür." (s. 117)

Ancak bu ismi sonradan almış olmalıdır. Daha önceki ismini ise saptayamadım.¹⁷ Muhtemelen ikinci ihtimâl söz konusudur. Bana soracak olursanız, bu ihtimâli daha güçlü görüyorum, çünkü, aksi hâlde, Rûşeni Bey, niçin özel olarak “kulüp”ten söz etsin ki? Ayrıca bu noktada elimizde bir bilgi daha bulunmaktadır: İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin 1328/1912 târihli kongresi de, yine “Nûruosmâniye Kulübü”nde gerçekleşmiştir.¹⁸

Benim ortaya koyduğum ihtimâli değilse de, görüşümü teyid eden ve Rûşeni Bey’in açıklamasını doğrulayan bir başka ifâde de, Cevat Bey’in yukarıda gördüğümüz ve burada hatırlamamız gereken, Teşkilâtı Mahsusa’nın Nûruosmâniye tarafında olduğuna ilişkin verdiği bilgidir.

Bu konuda bir önemli ipucu/kanıt daha vardır: Dikkat edildiği takdirde hemen fark edilecektir ki, resmî söylemde Harbiye Nezâreti’ne bağlı olduğu ifâde edilen Teşkilâtı Mahsusa toplantısında, İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkezi Umûmi üyesi ve Vekili Umûmî¹⁹ Dâhiliye Nâzırı Talât Paşa da bulunmaktadır ve tâlimatları doğrudan doğruya o vermektedir. Eğer Teşkilâtı Mahsusa gerçekten Harbiye Nezâreti’ne bağlı olsaydı, bu türden bir müdahale söz konusu olamazdı. Demek ki, Talât Paşa’nın Teşkilâtı Mahsusa içindeki varlığı, İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkezi Umûmîsi ile teşkilât arasındaki doğrudan bağı bizlere inkâr edilemez şekilde bir kez daha göstermektedir.

Bütün bunlar yanyana getirildiğinde, Teşkilâtı Mahsusa ile İttihat ve Terakki Cemiyeti arasındaki dorudan bağ/ilişki, bütün çıplaklığı ile ve reddedilemez bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Yukarıda gördüğümüz soru ifâdelerinin de ne denli yanıltıcı olduğu ve gerçekleri hiçbir şekilde aksettirmediği de ortadadır. Böylece bu belgenin ışığında, ilk kez Teşkilâtı Mahsusa ile İttihat ve Terakki Cemiyeti arasındaki ilişki de kanıtlanmış olmaktadır.

Rûşeni Bey’in anlatımından açıkça anlaşılmaktadır ki, seferberliğin ilân edildiği gün 2 Ağustos 1914 olduğuna göre, Ağustosun ilk günü, söz konusu adreste bulunan mekânda, Teşkilâtı Mahsusa toplantısı gerçekleştirilmiştir ve bu toplantıda Rûşeni Bey de görev almıştır.

Dilekçede adı geçen Ömer Nâci, Çerkes Ethem ile kardeşi Reşit Bey de, gerçekten Teşkilâtı Mahsusa üyesiydiler.²⁰ Ama Rûşeni Bey niçin onlarla çalışmayı red

¹⁷ “19. Asırda İstanbul Haritası” (Yayınlayan: Ekrem Hakkı Ayversî), İstanbul Fetih Cemiyeti İstanbul Enstitüsü Yayını, İstanbul, 1976) Pafta B4, yolun bugünkü İstanbul Lisesi’nin arsasına kadar olan kısmını *Cağaloğlu Caddesi*; bunun batısını ise, *Çifte Saraylar Caddesi* olarak göstermektedir. Daha sonra Düyûnu Umûmiye’nin binâsının inşâ edildiği arsa, *Çifte Saraylar* olarak biliniyordu. Ayverdi’nin yayınladığı harita târih taşımamakla birlikte, yaklaşık olarak 1875 yılına âiddir. Diğer yandan, E. Goad’un *Plan d’assurance de Constantinople I: Stamboul*, (Londres, 1904) Pafta 13, bu iki cadde ismi arasındaki geçişi biraz daha doğruya, Düyûnu Umûmiye binâsının önüne kadar getirmektedir. Bu bilgileri sağlayan İstanbul Bilgi Üniversitesi Târih Bölümü’nden meslekdaşım Dr. Christoph Neumann’a teşekkür ederim.

¹⁸ Bkz. Tunaya’nın adı geçen kitabı: s. 232.

¹⁹ Yine Tunaya hocamızın adı geçen kitabına bkz. s. 240-241.

²⁰ Lütfen Çeliklepe (s. 167-173) ile Stoddard’ın (s. 161-167) kitaplarında yer alan listelere bakınız.

etti? Bu çekingenliğin nedenlerini bilmiyoruz. Ama spekülasyon yapabiliriz. Muhtemelen Rûşeni Bey, aşağıda yeniden tartışacağım gibi, teşkilât içindeki fraksiyon mücâdelelerinde de taraftı. Belki de Stoddard'ın vurguladığı gibi, Teşkilâtı Mahsusa, kâğıt üzerinde Harbiye Nezâreti'ne/Enver Paşa'ya bağlıydı. Gerçekte ise, teşkilât, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin/iktidârının üç paşasının doğrudan kendilerine bağlı “özel örgüt”ünün bir bileşkesiydi. Bu bakımdan, “Teşkilâta verilen önemli görevlerden biri de, Cemâl ve Talât Paşaların önderliğindeki benzer teşkilâtların, bu üç lider arasında vâd olan hassas güç dengesini bozacak her türlü girişimine karşı koymaktı.”²¹ Çeliktepe de kitabında bu görüşü yinelemektedir. Esatlı da benzer bir değerlendirme içindedir: “Teşkilâtı Mahsusa'nın vücûda getirilmesinde, o zamâna kadar muhtelif işlerde, dolayısıyla birbirleriyle şiddetli mücâdelelere girişen Talât Bey ile Enver Paşa da birlik bulunuyorlardı. Bununla beraber, her iki taraf da, Teşkilâtı Mahsusa'yı doğrudan doğruya kendi yönetimleri altında bulundurmak istiyorlardı. Fakat bu hususta aralarında bir anlaşmazlık çıkmadı. Teşkilâtı Mahsusa, Genel Merkez tarafından kuruldu. Çetelerin başında bulunacak İttihat ve Terakki liderleri, Talât Bey ve Genel Merkezce tâyin edildi. Ancak Teşkilâtı Mahsusa'nın çalışma programı ve çalışma alanı, bizzat Enver Paşa tarafından verilen tâlimâta göre düzenlendi.”²² Bu bakımdan belki de tek bir Teşkilâtı Mahsusa yerine, Teşkilâta Mahsusa içinde farklı örgütlerden/fraksiyonlardan söz etmemiz daha doğru olacaktır. Rûşeni Bey de, muhtemelen bu fraksiyonlardan Talât Paşa'ya bağlı olanına tâbidir. En azından başlangıçta ve daha sonra da kısmen...

Şimdi bir de Rûşeni Bey'in dilekçesinde adı geçenlerin durumuna bir bakalım: Ömer Nâci, Çerkes Ethem ve Çerkes Reşit ile Kâzım Orbay ve Tahsin Uzer, literatüre göre, Teşkilâtı Mahsusa üyesidirler.²³ Bir başka dikkat çeken husus da, Teşkilâtı Mahsusa ile mülkî idâre âmirleri arasındaki doğrudan ve yakın bağıdır. Vâliler ve Mutasarrıflar, Teşkilâtı Mahsusa ile yakın işbirliği içindedirler. Bu da, 1918/1919 sorgulamalarında bu konudaki açıklamaların da gerçeği yansıtmadığını göstermektedir. Bu bakımdan Âtîf Bey'in açıklamaları dikkate değerdir.

Atilâ Çeliktepe'nin kitabında, Ârif Cemil'in anılarına dayanılarak, Teşkilâtı Mahsusa'nın doğudaki örgütlenmesinin Erzurum ve Trabzon'da olmak üzere iki merkezde oluştuğu belirtiliyor. Bahattin Şâkir Erzurum'daki örgütlenmenin lideriydi ve “Dr. Bahattin Şâkir Bey ve arkadaşlarını Dâhiliye Nâzırı Talât Paşa göndermişti.” Nitekim Çeliktepe, bu grupta Ömer Nâci Bey'in, Yüzbaşı Çerkes Reşit Bey'in ve Yüzbaşı Rûşeni Bey'in de adlarını zikrediyor. Bu grup Erzurum'a gitmişti. Ardından aynı kitapta şu cümleyle karşılaşıyoruz: “Aynı gâye için birbirinden habersiz ayrı ayrı grupların Erzurum'a gitmeleri, daha evvel de değinildiği üzere, İttihat ve Terakki'nin içindeki çekişmelerin bir işâretidir.” Kitapta Van Jandarma Kumandanı Binbaşı Köprülü Kâzım (Orbay)'ın da adı geçmektedir.²⁴ Mustafa Balcıoğlu'nun kitabında da, aynı

²¹ Stoddard, *age*, s. 10.

²² Esatlı, *age*, s. 258.

²³ Çeliktepe, *age*, s. 83-84; Tunaya, *age*, s. 287-290.

²⁴ Çeliktepe, *age*, s. 83-84 ve 86.

konuda 1914 yılının Ağustos ayında Bahattin Şâkir ile Ömer Nâci ve Rûşeni Beylerin isimleri zikredilmektedir.²⁵ Rûşeni Bey'in dilekçesinde adı geçenlerin tamâmının Teşkilâtı Mahsusa üyesi olduğuna ilişkin açıklamalar, Hüsâmettin Ertürk'ün kitabında da bulunmaktadır.²⁶

Vahdet Keleşyılmaz'ın kitabında da Rûşeni Bey'in görevlerinden söz edilmektedir: “1916 yılı güzünde 13. Kolordu Kumandanı ile temâsa geçerek yaptığı yazışmalarla, evvelce hangi sebepten dolayı memleketten ayrılmak zorunda kaldığından bahsederek²⁷, asıl maksadını ‘rütbe, maaş ve makâma nâil olmadan, şu kanlı günlerde vatan ve ordumuza karşı medyun bulunduğu vazifeyi ifâ ederek, hayâtıma şerefli bir hatime vermektir’ sözleriyle açıklayan Rûşeni Bey'in (...) mahzurlu bir tarafı görülmemiş olmalıdır ki, çalışmaya başlamıştır.” Rûşeni Bey, 18 Temmuz 1334 [1918] târihinde bir de Afganistan için siyâsî bir program sunmuştur.²⁸

Nitekim bu konuda ilk elden anlatımlar da vardır:

Yine Teşkilâtı Mahsusacı Ârif Cemil'in ilk kez 1934 yılında Vakit gazetesinde (ama A. Mil adıyla ve “Umûmî Harpte Teşkilâtı Mahsusa” başlığıyla) yayınlanan anılarında da, Rûşeni Bey'in anlatımına uygun açıklamalar vardır. Bu öyküde de Rûşeni Bey'in öyküsü teyid edilmektedir:

“Seferberliğin ilân edildiği günün gecesi İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkezi Umûmî'de mühim bir içtimâ akdedilmiş ve bunda, en yakın bir âtîde tatbik edilmek üzere, gâyet sümüllü karar veri[lmiş]ti. Bu karar, ister Umûmî Harbe iştirâk edelim, ister etmeyelim, ordularımızın ileride düşman topraklarındaki hareketlerini kolaylaştırmak için bir Teşkilâtı Mahsusa vücûda getirilmesini istihdaf ediyordu.²⁹ Bu teşkilât sâyesinde teslih olunacak çeteler, harb zuhûrunda düşman topraklarına akınlar yapacaklar, düşman kuvvetlerini şaşırtacaklar, onların hareketleri ve miktarları hakkında mâlûmat edinerek, bunları ordularımıza bildireceklerdir. (...)

Merkezi Umûmî o esnâda herkesin silâh altına alınması üzerine, merkez âzâsıyla Kâtibi Mesûllerin de harbe iştirâk etmelerini düşünmüştü. Şimdilik yalnız Kâtibi Mesûller İstanbul'dan hareketle Erzincan'a kadar gidecekler ve orada emir bekleyeceklerdi. Bilâhare Merkezi Umûmî âzâsından Doktor Bahattin Şâkir Bey'in Şimâli Kafkasya'ya, Ömer Nâci ve Rûşeni Beylerin İran mıntikasına, Süleyman Şefik

²⁵ Balcıoğlu, “Bolşevik İhtilâli Sırasında Teşkilâtı Mahsusa'nın Rusya'daki Faaliyetleri”, *age*, s. 157.

²⁶ Ertürk, *age*, s. 110-114.

²⁷ Maalesef yazar, bu bahisten kitabında hiç söz etmemektedir.

²⁸ Vahdet Keleşyılmaz, **Teşkilâtı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999, s. 110-113.

²⁹ Teşkilâtı Mahsusa'nın tam olarak ne zaman oluştu(ruldu)ğu kesin olarak belli değildir. Değişik târihler öne sürülmektedir. Fakat bu târihten önce bu ya da benzeri bir teşkilâtın kurulduğu kesin gibidir. Bkz. Çeliklepe, *age*, s. 73-77.

Paşa, Rauf Bey ve Ubeydullah Efendinin Afganistan'a hareketleriyle, (...) Süleyman Askerî Bey'in idâresi altına geçen Teşkilâtı Mahsusa işine evvelâ Kâtibi Mesûllerin İstanbul'dan kara tarikiyle Erzincan'a seferiyle başlamıştı. (...) Kâtibi Mesûllerin Erzincan'a hareketleri son derece gizli tutulacaktı. Kâtipler ne İstanbul'dan hareketleri esnâsında, ne de yolda kendilerini kimseye tanıttırmayacaklardı. Yalnız yolda nereye vâsıl olurlarsa orada vilâyetin en yüksek memuruna mürâcaat edebileceklerdi. Hüviyetlerini tâyin için her Kâtibi Mesûle bir vesika verilmişti. Bu vesikada, 'Filânca Bey Erzincan ve daha ileriye gitmek üzere berâyı memuriyet izâm olunmuştur. İcâbında kendisine muaveneti lâzımede bulunulması ricâ olunur.' diye yazılıydı. Bu vesika dahi polise filân gösterilmeyecek ve icâbında yalnız vilâyetin en yüksek memuruna ibrâz olunacaktı."³⁰

Eğer yukarıda anlatılan toplantı, Rûşeni Bey'in anlattığı toplantı ise, ki bence büyük ihtimâlle öyle olmalıdır, o hâlde Rûşeni Bey'in anlattığı toplantının İttihat ve Terakki Cemiyeti Genel Merkezi'nde yapıldığı ortaya çıkmaktadır ki, bu durum, yukarıdaki yorumumu/değerlendirmemi adres olarak yanlışlaşa da, Teşkilâtı Mahsusa ile İttihat ve Terakki Cemiyeti arasında kurulacak doğrudan bir ilişkiyi bir kez daha net bir biçimde gözler önüne sermektedir.

Aynı kitapta, Bahattin Şâkir'in doğrudan Dâhiliye Nâzırı Talât Paşa'dan aldığı şifâhî emir üzerine, aralarında Rûşeni Bey'in de bulunduğu bir grupta, Erzurum'a geldiğinden söz edilmektedir.³¹

“Doktor Bahattin Şâkir Bey heyetine dâhil olan Müfettişi Umûmî Ömer Nâci Bey Erzurum'a muvâsalat ettikten sonra, onun Van'da ayrı bir cephe teşkil ederek, İran'la Rusya arasında çalışması takarrür eylemişti. Bunun üzerine, Ömer Nâci Bey berâberinde İran'ı tanıyan Erkânı Harb Yüzbaşılardan Rûşeni Bey, İran mücâhitlerinden Emir Haşmet ve rüfekâsı ve Çerkes Reşit ile arkadaşları, (...) Erzurum'dan Van'a gitmişti. Bunlar Van'da kalarak, gerek Rusya ve gerek İran dâhilinde istihbârat ve teşkilâtle meşgûl oluyorlar ve vücûda getirdikleri çetelerle harb hâlinde düşman topraklarına akınlar yapmaya hazırlanıyorlardı.”³²

Bütün bu bilgiler alt alta toplandığında, Rûşeni Bey'in dilekçesini doğrulamaktadır. Ayrıca, literatürde Rûşeni Bey'in adı da Teşkilâtı Mahsusa içinde sık sık geçmektedir.³³

³⁰ Ârif Cemil, **Birinci Dünya Savaşı'nda Teşkilâtı Mahsusa**, Arba Yayınları, İstanbul, 1997, s. 9-14.

³¹ Ârif Cemil, **age**, 18.

³² Ârif Cemil, **age**, 32.

³³ Çeliklepe, **age**, s. 73-119 ve 173; Tunaya, **age**, s. 278 ve 287-290; Ertürk, **age**, s. 110-114; Vardar, **age**, s. 277 ve 286; Esatlı, **age**, s. 261-262 ve A. Fâik Hurşit Günday, (Emekli Sivas Vâlisi ve [Türkiye] Büyük Millet Meclisi 2. Devre Ordu Mebusu), **Hayat ve Hâtûrâlarım**, (1. Cild), 1960, s. 180-181.

Dilekçede anlatılan Rauf Orbay'ın Afgan mâcerâsı da, literatürde mevcuttur.³⁴ Buna karşılık, dilekçede adı geçen Teşkilâtı Mahsusa üyesi Kılıç Ali, son zamanda yayınlanan anılarında, bu öyküden hiç söz etmemektedir!³⁵

Rûşeni Bey'in dilekçesinde anlattığı, daha doğrusu imâ ettiği meseleler, sanırım, Teşkilâtı Mahsusa'nın çetecilikle ilgili faaliyetlerini kapsamaktadır. Rûşeni Bey, dilekçedeki üslûptan anlaşıldığı kadarı ile, bu faaliyetlerden hoşnut değildir. Dahası bu faaliyetleri eleştirmekte ve onları zararlı görmektedir. Literatürde, genellikle, ordu mensuplarının ve ordu kumandanlarının, Teşkilâtı Mahsusa'nın başı boş faaliyetlerinden rahatsız olduğu ve bu nedenle söz konusu kumandanlarla Teşkilâtı Mahsusa komutanları arasında tartışmalar ve çatışmalar yaşandığı bilinmektedir. Demek ki, Rûşeni Bey de, kurmay subay olarak, bu konuda Teşkilâtı Mahsusa'ya/karşı fraksiyona mesâfeli davranmıştır. Anlaşılan, çetecilik olarak adlandırılan faaliyetlere katılmamak konusunda kararlı davranmış olmalıdır. Nitekim, Teşkilâtı Mahsusa'dan ayrıldıktan sonra, Teşkilâtı Mahsusa'nın çalışmalarında bu çetelerin askerî faaliyetlerinin zararlarına değinmektedir. Çetecilik, Rus ordusuna yaramıştır.

Herhâlde bu ayrılığın bir neticesi olarak, Rûşeni Bey, İran'a geçtikten sonra, artık Hakkâri Mutasarrıflığı'ndan Van Vâililiği'ne atanmış olan Cevdet Bey'den, bizzat ve elden, Dâhiliye Nâzırı Talât Paşa'dan kendisine gönderilmiş olan şifreyi alır. Bizzat Vâlinin elinden alındığına göre, şifrenin önemi kendiliğinden anlaşılmaktadır. Ama emre uymaz. “Vazife siyâsiye”den çekilir. Nedeni, Çerkes çetelerinin yağmalarıdır. Bu durum, Rûşeni Beyi “tedhiş” etmiştir. Bu sırada bir görgü tanığı daha vardır ve bu kişi dilekçenin kaleme alındığı sırada önemli bir görevdedir: Büyük Erkânı Harbiye (Genel Kurmay Başkanlığı) İstihbârat Şûbesi Müdürü Kaymakam Nûri Bey.. Bu nedenle olacak, Bağdat'a varmasından hemen sonra, emrini dinlemediği Dâhiliye Nâzırı Talât Paşa'nın emri ile, dilekçenin kaleme alındığı târihte artık vefât etmiş olan Bağdat Vâlisi Süleyman Nazif Bey tarafından tutuklanır. “Vücûdu muzır” görülmüştür. Yâni Teşkilâtı Mahsusa içinde ortaya çıkan çatışma, bir fraksiyonun diğerini ortadan kaldırması ile sonuçlanmaktadır. Rûşeni Bey, olağan bir yargı sürecine hiç inanmamaktadır. Ona göre, yalnızca “alelusûl bir kör kurşun tarafından harcanmak üzere”dir. Elbette içinde bulunduğu durumu, Teşkilâtı Mahsusa üyesi olan bir subaydan daha iyi bilen hiçkimse olamazdı! “Siyâsî şekilde sûreti tevkifi”ninin de görgü tanıkları vardır: Dilekçenin kaleme alındığı târihte münzevî bir hayat süren emekli Korgeneral Kâzım Karabekir ile Tayyâre Müfettişi Baha Sâit ve [TBMM'nin ikinci ve üçüncü dönem] Bitlis [ve dördüncü dönem de Muş] mebusu Muhittin Nûri [Nâmi] Bey.. Rûşeni Bey, “komita hükûmetinin zâlim bir darbesile” vatanına “hizmet etmeden ölmeye râzı” olmaz! Bir Teşkilâtı Mahsusacı subaydan da zâten beklenen bu olmalıdır! Bu şekilde, Teşkilâtı Mahsusa üyesi bir subayın da, mevcut İttihatçı yönetimi bir “komita hükûmeti olarak” tanımlaması

³⁴ Mustafa Balcıoğlu, “Birinci Dünyâ Savaşı Başlarında Romantik Bir Türk-Alman Projesi: Rauf Bey Müfrezesi”, **Teşkilâtı Mahsusa'dan Cumhuriyete**, s. 67-93. Ayrıca bkz. Tunaya, age, s. 290 ve Kâzım Karabekir, **Birinci Dünyâ Savaşı'na Nasıl Girdik?**, (2. Cild), Emre Yayınları, İstanbul, 1994, s. 270-271.

³⁵ **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları**, (Derleyen: Hulûsi Turgut), (2. baskı), İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2005.

üzerinde dikkatle durulmalıdır. 1931 yılında elbette eski İttihatçılar başka türlü tanımlanamazlardı!

Kaçar İran'a geçer. Rûşeni Bey, Rauf Orbay'ın müfrezesi ile birlikte Afganistan mâcerâsına da değinmesi sırasında, Rauf Orbay ve onun Kurmay Başkanı Muhittin Nâmi Bey ile olan yakın işbirliğini de zikretme imkânı bulmaktadır. Dahası Rûşeni Beyi doğrulayacak yeni tanıklar da söz konusudur.

İlginç olan nokta, kurşuna dizilmekten son anda kurtulabilmiş olan Rûşeni Bey'in, bu kez Osmanlı Devleti adına resmî görev almasıdır. Anlaşılan eski hesaplaşma defteri bu sırada artık kapatılmış olmalıdır. Rûşeni Bey'in bundan sonraki öyküsü, resmî görev tanımına daha uygun düşmektedir: Hem Türkistan, hem de Afganistan mâcerâsı, resmî görev çerçevesinde ele alınmalıdır. Bu esnâda kendisine yeni bir görgü tanığı daha bulur: Dilekçenin yazıldığı sırada muğber durumda bulunan emekli General Ali İhsan Sâbis Paşa.. Rûşeni Bey'in bu öyküde İstanbul'a dönerek, bu kez "hükûmetin birçok iltifat ve takdirlerine mazhâr" olması da dikkat çekicidir. Anlaşılan yeniden duruma hâkim olmuştur ya da olunmuştur.

Bütün öyküde eksik olan önemli nokta, târihlerdir. Şimdiye kadar anlatılanların 1914 ile 1917 arasında gerçekleşmiş olması gerekir. Aşağıda yer vereceğim bir başka anlatıdan, Rûşeni Bey'in muhtemelen 1917 yılının yaz aylarında, İstanbul'a geri döndüğü anlaşılıyor.

Bu noktada Rûşeni Bey'in öyküsünü doğrulayan bir başka kaynaktan daha söz edilmelidir; Emekli Sivas Vâlisi ve TBMM ikinci dönem Ordu milletvekili Ahmet Fâik Hurşit Günday³⁶, anılarında Rûşeni Bey'e de değiniyor:

"1916 [1917]³⁷ senesi yaz ayları idi. Halil Paşa, İran'dan avdet etti. Bana, 'Afganistan Prensi Abdülmecid Han geliyor; hüsnü kabûl göstermenizden memnun olurum' dedi. Ben de icâb eden tertibâtı aldım. Prens geç kalınca, biz öğle yemeğimizi yedik; ikindi vakti Prens, yanında İran kıyâfetli, temiz giyinmiş bir adam olduğu hâlde geldi. Prens'in bir gözü kör, kirli sakallı ve pejmürde kıyâfetli ve sarıklı, alelacâip bir şahıs idi. Yanındaki genç adam, gâyet güzel giyinmiş, başında güzel bir kalpak ve kınalı, güzel kısa kesilmiş bir sakalı vardı. Bu adamı ben Prens'in kâtibi zannediyordum. Güzel İran şivesiyle Farsça konuşuyordu. Bir kelime Türkçe konuşmadı. Sofraya oturdular. Ben de yanlarında bulunuyordum.

Nihâyet o zat, baklayı ağzından çıkardı: 'Fâik Bey beni tanımadınız mı?' dedi. Ben de bizim Rûşeni'nin bir İranlı şekil ve şemâiline gireceğini hatırıma getirmediğim için, 'Tanımadım' dedim. Bu, Rûşeni, Giritlidir, Erkânı Harb zâbitidir; resmî ve medenî cesâreti yüksek bir zattır.

³⁶ **Türk Parlamento Târihi (1923-1927)**, (3. Cild), TBMM Vakfı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 646-647.

³⁷ Orijinal metinde 1916 olarak geçmektedir; fakat sanki 1917 olması gerekiyor gibi geldi bana. Eğer benim görüşüm doğru ise, Rûşeni Bey'in anlattıkları ve verdiği târihler ile, buradaki düzeltilmiş târih çakışmaktadır.

Harbin ilk zamanlarında Erzurum'da bulunduğu kıtadaki bir kabahatinden dolayı, Divânı Harbe verilmiş, oradan firar edip, Bağdat'a gelmişti. Bağdat'ta tevkif edileceği sırada, firar ederek, İran'a kaçmıştı. Bağdat'tan firârında Vâli Süleyman Nazif ile, bâzı yüksek rütbeli zâbitlerin yardımı olduğu kanaatindeyim.³⁸ İki sene kadar İran'da kaldıktan sonra, Prens Abdülmecid'i bulmuş ve sözde faydalı adam imiş gibi, kendisini affettirip, [İstanbul'a] gelmişti.³⁹ Bu Prens'in ve Rûşeni'nin masrafları karşılığı, birçok altın liralara vererek, İstanbul'a gönderildiler. İstanbul'da aylarca kaldılar; ferih, fahur yaşadılar; nihâyet tekrar İran'a gitmek üzere, Musul'a geldiler.⁴⁰

Talât Paşa'dan bana bir mektup getirdiler. Paşa, mektubunda, 'Prens Abdülmecid Hanı ve Rûşeni Beyi, hudûdumuzdan geçirerek, Kasrı Şirin'de, Ali Asgar Hana sâlimen gitmelerini temin ediniz ve yazacakları mektupları da şifre ile bildiriniz' diyordu.⁴¹ Ben kendilerini Musul'da görmüştüm. Birkaç gün sonra Kerkük'e gelmişler. Bir sabah, bir polis, hükûmet binâsı etrâfında dilenci kıyâfesinde iki adamın dolaştığını ve bunların câsus olmaları ihtimâline mebni tevkif edilmeleri lüzûmunu bana söyledi. Ben işi anladım; 'O adamları bana getiriniz' dedim. Hakikaten dilenci kıyâfetine girmişlerdi. Kendilerine, 'Burada kıyâfet değiştirmenizin mânâsı yoktur; üst başınızı düzeltip, istirahat ediniz; korkulacak bir şey yoktur' dedim.

Sakızlı Kürt aşiret reislerinden Ârif Ağaya, Kerkük'e gelmesi için haber yolladım. Ârif Ağa geldi; vaziyeti anlattım. Prens ve Rûşeni'yi Ârif Ağaya terfik ettim. Ârif Ağa, adamlarıyla, bu iki zâtı Kasrı Şirin'e götürdüler ve Rûşeni'den Talât Paşa'ya şifre edilecek bir mektup ile bana da sâlimen gittiklerini bildiren mektupları getirdiler.

Abdülmecid Han'ın bir Prens olduğuna bugün de kâni değilim. Hiçbir fâidesi olmak ihtimâli olmayan Rûşeni'nin uydurması bir prens olduğuna kâniim"⁴²

İfâdesinden anlaşıldığı kadarı ile, Rûşeni Bey, 1917 yılının yaz/sonbahar aylarını İstanbul'da geçirmiş olmalıdır. Çünkü, Rûşeni Bey, 1917 Ekiminden sonra, "Rusya inkılâbının parlaması üzerine, Teşkilâtı Mahsusa nâmına [yeniden] Kafkas'a gitmek ve oradaki Türk esir zâbit ve efkârından istifâde ederek, teşkilât yapmak ve ordumuzun Kafkas taarruzunu teshil etmek üzere tavzif" edilmiştir. Bu harekât esnâsında da pek çok görgü tanığı vardır ve Rûşeni Bey, bunların da isimlerini vermeye hazır olduğunu dilekçesinde belirtmektedir. Anlaşılan, Osmanlı ordusunun son andaki Bakû saldırısında

³⁸ Bu değerlendirme Rûşeni Bey'in anlatımını tekzib etmektedir.

³⁹ Artık iyice anlaşılıyor ki, bu satırların yazarı Rûşeni Beyi pek de övmek niyetinde değildir!

⁴⁰ Bu anlatı, dikkat edilirse, fark edilecektir ki, Rûşeni Bey'in öyküsünden biraz farklıdır. Metinde Rûşeni Bey, bir hayli eleştirilmektedir.

⁴¹ Anlaşılan Talât Paşa, Rûşeni Bey ile yeniden anlaşma ve işbirliği yolunu bulmuştu; ya da tam tersine, Rûşeni Bey, Talât Paşa ile uzlaşmıştı.

⁴² Rûşeni Bey hakkındaki eleştiriler devâm etmektedir. Metin için bkz. Günday, **age**, s. 180-181.

görev almıştır. Rûşeni Bey'in anlatımı, bu kez Teşkilâtı Mahsusa'nın Enver Paşa grubu içinde bulunmakta olduğuna ilişkin bir izlenim yaratıyor. Çünkü, Gence'de (Azerbaycan) Nûri Paşa ordusuna katılmıştır. Nûri Paşa'nın yâveri ise, daha önce de ismi geçen Kılıç Ali'dir.⁴³ Böylece Rûşeni Bey'in şâhitleri arasında, 1931 yılında Atatürk'ün çok yakınında bulunan bir isim daha katılmaktadır.

Rûşeni Bey'in Teşkilâtı Mahsusa içindeki konumu artık tamâmen değişmiş olmalı ki, yeniden İstanbul'a döndüğünde, "yine pek çok takdirlere mazhâr" olur. Bakû'nin işgâlinde orada bulunur. Rûşeni Bey'in Enver Paşa'nın Tûran mâcerâsına katıldığını belirtmek sanırım spekülasyon olmayacaktır. Sonunda Azerbaycan Hükûmeti'nde Hâriciye Nezâreti Müsteşarı olarak resmî vazife de alır. Yine dilekçenin kaleme alındığı târihte Atatürk'ün çok yakınında bulunan bir isim, Rûşeni Bey'in bu aşamadaki görevi hakkında şâhit olarak gösterilmiştir: 1931 yılında TBMM üyesi de olan Rûşen Eşref Ünaydın.. Rûşeni Bey, bu görevini kanıtlayacak belgelerden ve şâhitlerden de söz etmektedir.

Rûşeni Bey'in mütâkere dönemindeki faaliyetleri anlaşılan pek o kadar da yoğun ol(a)mamıştır: Bolşeviklerle anlaşma konusunda İstanbul Meclisi Mebusanı nezdindeki önerisi, bir telgrafla Atatürk'e de bildirilmişti. Artık bunun üzerine mi bilinmez, ama Atatürk, Ankara'da iken, kendisini Ankara'ya dâvet etmiş ve bir hafta süreyle kendisini ağırlamıştı. Bolşeviklerle anlaşma politikası konusunda Atatürk ile görüşmüştü. Atatürk de görüşlerini onaylamıştı. Ancak daha sonra yeniden İstanbul'a dönmüş ve ancak 1920 yılının Nisan ayında, dilekçenin kaleme alındığı yıl Genelkurmay Başkanı olan Mareşal Fevzi Çakmak ile birlikte İstanbul'dan kaçarak yeniden Ankara'ya gelmiş ve bu sırada yeniden "Kafkas'a gidip çalışmak üzere Gâzi Hazretleri tarafından tavzif" edilmişti.

Rûşeni Bey, bu aşamada Gürcistan ile Ermenistan arasındaki siyâsî işbirliğine engel olmuş ve Ermenistan'ın kendisine bir mütetefik bulmasına imkân bırakmamıştı. Bütün bu görevlerini bizzat Atatürk'e raporla bildirmişti. Atatürk de, bu hizmetleri karşılığında, Rûşeni Beye, içeriğini bilmediğimiz bir "taltif" telgrafi çekmişti. Dolayısıyla, Rûşeni Bey'in, Millî Mücâdele yıllarındaki çalışmalarının görgü tanığı ise, bizzat mücâdelenin önderi ve dilekçenin yazıldığı târihte de hâlen Cumhurbaşkanı olan Atatürk'tür!

* * * * *

Rûşeni Bey, dilekçesinde, Teşkilâtı Mahsusa subayı olarak siyâsî ve gizli görevlerde bulunduğunu ileri sürüyordu. Bütün bu öyküyü ayrıntılı olarak anlatmasının nedeni ise, 5 Şubat 1330 (1915) târihinde Erkânı Harb Kolağası olarak emekliye sevk edilmiş ve 18 Mayıs 1331 (1916) târihinde de, "irâdeye iktirân ettirilen İstanbul Merkez Kumandanlığı Zâbitan Divânı Harbi'nin gıyâbi bir kararı ile, silki askeriden tard ve bir sene [de] kalabendlik cezâlarına mahkûm" edildiğini sonradan öğrenmiş bulunmasıydı. "Sebebi mahkûmiyeti", "Bağdat'tan Konya'ya mahfuzen hini izâmında, İran dâhiline firar etmiş" olmasıydı. Bu hareketine karşı, "Divânı Harbce gıyâben tard ve bir sene kalanbend cezâlarınınin tâyininde, mülgâ Askerî Cezâ Kânunu'nun 132. maddesine istinâd

⁴³ Kılıç Ali'nin anılarında bu bahisten de söz yoktur!

edildiği” belirtilmişti. Yasanın bu hükmü, “kıta ve vazifei askeriyesini bilâ izin terk ederek, millî hudûdu tecâvüz eden veyâ kısmı askerisi ile birlikte millî hudud hâricinde iken, bilâ izin kısmı askerisini bırakan ümerâ ve zâbitana münhasır”dı. Rûşeni Bey’e göre, “gerek eski ve gerek yeni mevzuatı kânûniyeye göre, ihtiyat zâbitânı, vazifei askeriyeye dâvet ve vazifei askeriyede istihdam olunmaktır ki, Askerî Cezâ Kânunu ahkâmına tâbi ve dâhil olabilir”di. “Vazifei askeriyeye dâvet ve vazifei askeriyede istihdam olunmadıkça, kavânini cezâiyei askeriyeye tebâiiyetleri vârid ve mevzuu bahis olamaz”dı.

Rûşeni Bey, dilekçesinde bütün bu olayların ölmüş ve canlı şahitlerinin de isimlerini veriyordu: Nuruosmâniye Kulübü’ndeki toplantıya katılan üyelerin tamamı bu târihte artık ölmüştü. Ama eski Van Vâlisi ve Erzurum eski mebusu Tahsin Uzer Bey, Enver Paşa’nın eski eniştesi ve o zamanki Hakkâri Mutasarrıfı Cevdet Bey, hâli hazırda TBMM Başkanı olan ve o zaman Van Jandarma Kumandanı olan Kâzım Orbay Paşa, Büyük Erkânı Harbiye İstihbârat Şûbesi Müdürü Kaymakam Mehmet Nûri Bey, Kâzım Karabekir Paşa, tayyâre müfettişlerinden Baha Sâit Bey, [TBMM’nin ikinci ve üçüncü dönem] Bitlis [ve dördüncü dönem de Muş] mebusu Muhittin Nûri [Nâmi] Bey, eski İcrâ Vekilleri Heyeti Başkanı Hasan Rauf Orbay Bey, isimleri verilmeyen bir grup subay, o dönemde Kolordu Kumandanı olan Ali İhsan Sâbis Paşa, Ordu Kumandanı Nûri Kılıç Paşa ve Yâveri Kılıç Ali, hâli hazırda TBMM üyesi Rûşen Eşref Ünaydın ve hattâ bizzat Atatürk tanık olarak gösterilmişti. Bu nedenle Rûşeni Bey’in öyküsünün gerçek olmaması için bir neden görmüyorum. Zâten aşağıda, öykünün tamamlayıcı unsurları da bu saptamayı doğrulayacak...

Rûşen Bey, dilekçesinde iki talepte bulunuyordu: “Dâhiliye Nâzırı [Tâlat Paşa] tarafından bendenize tevdi olunan vazife tamâmen siyâsî ve şu hâlde vaziyetim tamâmen siyâsetle alâkadar olup, Hükûmeti Mülkiyece tevkif edilerek Bağdat’tan Konya’ya sevkime tevessül olunması yine siyâset icâbından mütevellid bulunduğu ve hakikati hâlde meydanda herhangi bir kıta ve vazifei askeriyeden bilâ izin hudud hâricine tecâvüz gibi askerî bir suç vârid ve mevcut bulunmadığı için, cerâimi siyâsiyenin affi hakkındaki 334 târihli kânundan ve Mücâdelei Milliye esnâsında dahi hizmetim mesbuk olduğu için 372 numaralı [sayılı] kânundan istifâdemim tetkikile vaziyeti kânuniyemin tâyinine müsaade buyurulmasını...”

Rûşeni Bey’in sözünü ettiği yasalar, 334 sayılı “Hıyâneti Vataniye Kânunu’nun birinci madesinin tâdili hakkında kânun” ile “30 Teşrin Evvel [Ekim] 1334’den [1918] 23 Ağustos 1339 [1923] târihine kadar geçen müdet zarfında müdâfai memleket uğrunda ikâ edilmiş olan efâl ve harekâtın cürüm addolunmayacağı hakkında kânun”dur. Sözü edilen ikinci yasa çok anlamlıdır. Yasanın birinci maddesi şöyleydi:

“Mondros Mütârekesi’nin târihi akdi olan 30 Teşrin Evvel [Ekim] 1334 [1918] târihinden bilitibar sülhün [Türkiye] Büyük Millet Meclisi tarafından târihi tasdiki olan 23 Ağustos 1339 [1923] târihine kadar geçen müddet zarfında müdâfaai memleket maksat ve gâyesiyle teşekkül etmiş olan her nevi cemiyet ve heyetlerle müfrezelerin kumandan ve efrat ve mensûbini veyâ mumâileyhinin emirleriyle hareket etmiş bulunan âhar zevat taraflarından ikâ edilmiş olan ve memurini resmiyei devlet tarafından

müdâfaai memleket uğrunda ihtiyâr olunmuş bulunan efâl ve harekât cürüm addolunamaz. Bunlar hakkında tâkibat icrâ edilemeyeceği gibi, evvelce mahkûm olan, mahpus bulunanlar varsa, derhâl tahliye olunurlar.”

İlgili yasanın ikinci maddesi de ilk maddeyi tamamlamaktadır ve Rûşeni Bey’in sözünü ettiği birinci yasanın anlamını ortaya çıkarmaktadır:

“Birinci made ahkâmı hetki ırz efâline şâmil değildir. Bidâyeten birinci maddede beyân olunan kimselerden olup da, bilâhare hıyâneti vataniye fezihasını irtikâp eylemiş olanlar dahi bu kânundan müstefid olamazlar.”

Yasanın üçüncü maddesi ise şöyledir:

“Birinci maddede sıfat ve hüviyetleri tasrih olunan eşhas tarafından 15 Mayıs 1335 [1919] târihinden bilitibar sûlhün [Türkiye] Büyük Millet Meclisi tarafından târihi tasdiki olan 23 Ağustos 1339 [1923] târihine kadar müdâfaai memleketin gösterdiği lüzum üzerine vûkû bulan mehuzat istiklâli millî îânesi ve rûsûmu adolunur. Ancak tekâlifî milliye mâhiyetinde ve vesika mukâbilinde alınmış olan emval ve eşyanın bedelleri kemâkân Hazinece tesviye olunur.”

Dördüncü madde ise şöyle formüle edilmişti:

“Maznun veyâ mahkûm oldukları hâlde kendilerinden veyâ bittahliye Kuvâyı Milliye’ye iltihak ederek hizmetlerinden istiğna hâsıl oluncaya kadar ifâyı hüsnü hizmet ettikleri hükûmeti mahalliyece tahakkuk eden eşhasın kableliltihak sebebi maznûniyetleri olan efâlden dolayı tâkibat icrâ ve haklarındaki hüküm de infâz olunmaz ve bunlardan elân mevkuf ve mahpus bulunanlar tahliye kılınır.”⁴⁴

* * * * *

Rûşeni Bey’in anlattıklarının gerçekliği konusunda bu aşamaya kadar hâlâ kuşku duymak mümkün olabilir. Çünkü, nihâyet, dilekçede ortaya konulan bütün iddiâlar, tek yanlıdır ve dilekçenin ekinde bu iddiâları doğrulayabilecek hiçbir belge sunulmamıştır. İddiâlar ancak şâhitler/görgü tanıkları ile temellendirilmektedir. O hâlde elimizde Rûşeni Bey’in anlatımını destekleyecek hiçbir belge bulunmamaktadır.

Eğer ilgili dosyada başkaca bir belge bulunmasıydı, gerçekten de yukarıda yaptığım bütün değerlendirmeler hâlâ sorgulanabilir nitelikte kalabilirdi. Ancak, Rûşeni Bey’in dilekçesini bulmak ne kadar bir şans sayılırsa, bu aşamada târihçilerin bir tâlihinin daha olduğunu belirtmek gerekecektir. Çünkü, Rûşeni Bey’in dilekçesine, resmî makamlarca yanıt verilmiştir!

Rûşeni Bey’in dilekçesinde ortaya konulan iddiâların araştırılması için, 17 Haziran 1931 târihinde, Millî Müdâfaa Vekili imzâsı ile Başbakanlığa yazılan bir yazıda,

⁴⁴ Şimdiye kadar gözlerden kaçmış olduğunu düşündüğüm bu yasa, 1918-1923 döneminde olan bitene ve Millî Mücadele’nin karakterine ilişkin gerçekçi bir fikir vermektedir!

dönemin TBMM Başkanı Kâzım Orbay Paşa ile Bitlis milletvekili Muhittin Nâmi Bey'in bilgisine başvurulması isteniyordu.⁴⁵ 20 Haziran'da yazılan bir başka yazı da, üç gün önceki yazının eki olarak kaleme alınmıştı. Yine Büyük Erkânı Harbiye Reisliği'ne (Genelkurmay Başkanlığı'na) yazılan ve Başbakanlığa da sunulan ikinci yazıda, Başbakanlığın 15 Haziran târihli talebi üzerine, Rûşeni Bey'in Millî Mücâdele'deki faaliyetlerinin de araştırıldığı haber veriliyordu. Bu araştırma sonucunda elde edilen bilgiler resmî olarak şöyle ifâde edilmişti:

“Bağdat'ta 13. Kolordu Kumandanlığı'ndan Harbiye Nezâreti'ne gelen 24 Kânunu Evvel [Ekim] [1]330 [1914] târihli bir şifrede, '3. Ordu mıntıkasında sivil elbise ile ve tek başına Bağdat'a gelen Erkânı Harb Binbaşı Rûşeni Bey'in, Bağdat'ta Orduca bir memuriyeti olup olmadığı Kolordu'ya bildirilmediğinden ve kendisi ahâliye Hindistan'a ve Afganistan'a gitmek üzere geldiğini söylediğinden bahsile, eğer mumâileyh asker ise, Ordusunu bırakarak Bağdat'a gelmesi mûcibi mücâzat olduğundan ve askerlikle alâkası yok ise, ciheti mülkiyece icâbı talep edileceğinden, keyfiyetin iş'ârı istizân olunması' üzerine, bu şifreye Harbiye Nezâreti'nden cevâben yazılan 25 Kânunu Evvel [Ekim] [1]330 [1914] târihli şifre ile, 'Rûşeni Bey'in Van cihetinde memur olduğu müfreze kumandanlığını ifâ edememesinden dolayı açığa çıkarılmış olup, kendisinin bu kere o tarafa savuştuğu, ciheti askeriyece bir vazife ile mükellef olmadığı gibi, ciheti mülkiyece dahi kendisine bir hizmet tevdi edilmediği bildirilmiş' ve Harbiye Nezâreti'nden Başkumandanlık Vekâleti'ne yazılan aynı târihli şifrede dahi kendisinin ciheti askeriyece bir vazifesi olmadığı gibi, ciheti mülkiyece dahi kendisine bir hizmet tevdi edilmediği' tekrar ve tasrih kılınmıştır.

Bağdat'tan mahfûzen Konya'ya sevkine tevessül olunmasının da Dâhiliye Nezâreti'nden Bağdat Vilâyeti'ne mesbuk iş'âr üzerine, 'Konya'da ikâmete memur edilmek' sûretile vâki olduğu dosyası arasında mevcut Dâhiliye Nezâreti'nin tezkeresinde ve 13. Kolordu Kumandanlığı'nın şifresinde muharer bulunmaktadır. Bu emir ve iş'âr üzerine, 1 Şubat [1]330 [1914] târihinde mahfûzen ve Konya'ya isâl olunmak üzere Haleb'e müteveccihen Bağdat'tan yola çıkarılmış ve 3 Şubat [1]330 [1914] târihinde Remadi ile Hit arasında muhafızların ihmâlinden bilistifâde firar eylemiş ve İran dâhiline girmiştir.

Esâsen ve daha evvel kendisine Kars Şehbenderhânesi'ne Kâtip sıfatile memur edilerek, [1]328 [1912] senesi nihâyetine kadar bu vazifede istihdam kılınmış ve 1 Eylül [1]329 [1913] târihinden itibâren lisan tahsil etmek üzere memâliki ecnebiyeye terhis ve 1 Eylül [1]330 [1914] târihinde müddeti bir sene daha temdit edilmiş ve 31 Kânunu Sâni [Kasım] [1]330 [1914] târihinde tekâüde sevki takarrür ederek, deftere bilithâl icrâyı tekâüdü 5 Şubat [1]330 [1915] târihinde irâdeye iktirân eylemiştir.

Van cihetinde memur olduğu müfreze kumandanlığında vazifesini ifâ edememesinden dolayı hizmetinden istiğna hâsıl olarak açığa çıkarılmış ve Bağdat'a

⁴⁵ Yazı, TC M[illî] M[üdâfaa] V[ekâleti] Z[a]t İş[leri] D[âiresi] Mehâkim Şûbesi antetli, (Ş 31) 558 sayılıdır.

gitmiş olduktan sonra ciheti askeriyece dahi kendisine bir hizmet tevdi edilmeyip, bir mahkeme kararına müstenid olmaksızın Dâhiliye Nezâreti'in emri ile Konya'da ikâmete memur ve bu sebeple Bağdat'tan Konya'a sevkine tevessül edilmiş bulunmasına nazaran, haddi zâtında sıfat ve vezâifi askeriyece münbais olmayıp, Konya'da ikâmete memuriyet gibi Dâhiliye Nezâreti'nin emir ve iş'ârına müstenid böyle bir hâdiseye karşısında, muhafızlar elinden İran dâhiline firar etmiş olmasından ibâret olan hareketinin Divânı Harbi zâten alâkadar etmeyen ve Askerî Cezâ Kânunu mûcibince tecziyesi kâbil ve mevzuu bahis olmayan siyâsî bir vaziyetten mütevellid bulunduğu anlaşılmakta ve şu hâlde kendisinin cerâimi siyâsîyenin affı hakkındaki 23 Kânunu Evvel [Ekim] [1]334 [1918] târihli kânun ahkâmından istifâde ederek, mazhârı af olması ve hakkındaki tard kararının bertaraf olarak hakkı tekâüdünün avdet etmesi ve bu hakka binâen tardından sarfi nazarla tekâüdünün icrâ kılınması icâb eylemektedir.

Van cihetinde memur olduğu vazifenin siyâsî bir mâhiyeti hâiz olduğunun ispat emrinde işhât eylediği zevattan [Türkiye] Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım [Orbay] Paşa Hazretleriyle Bitlis mebusu Muhittin Nâmi Bey'in hâlen Ankara'da bulunmadıkları anlaşılmış ve Rûşeni Bey'in istidâsında bu vazifenin siyâsî olduğunu bilenler meyânında makâmı devletleri İstihbârat Şûbesi Erkânı Harb Kaymakamı Mehmet Nûri Bey'in ismi de dâhil ve meseleden mâlûmattar olduğu yazılı bulunmuş olduğu için, mumaileyh Nûri Bey'in bu bapta mâlûmâtının tesbit ve bu sûretle dosyasından istihsâl kılınmış olan mâlûmâtın ikmâlile Erkânı Harbiyece muktazi vazifenin tevdiine ve neticeden mâlûmât itâsına...⁴⁶

Resmî soruşturmanın sonucunun da Rûşeni Beye hak vermesi dikkati çekmektedir. Bu da dilekçedeki iddiâların doğruluğunu gösteren bir başka ve son kanıttır

* * * * *

Rûşeni Bey'in dilekçesinden önemli bilgilere ulaşıyoruz:

(1) Teşkilâtı Mahsusa'da Osmanlı Ordusu'ndaki muvazzaf subaylar da görevlendiriliyordu. Dolayısıyla teşkilât, hem İttihat ve Terakki Cemiyeti (Cemiyetin farklı kanatları) ile ve hem de aynı zamanda Osmanlı Ordusu ile yakın ilişki hâlinde olmalıydı.⁴⁷

⁴⁶ **BCA (BMGMK)** (aynı dosya). Yazı, TC M[illî] M[üdâfaa] V[ekâleti] Z[a]t İş[leri] D[âiresi] Mehâkim Şûbesi antetli, (Ş 31) 558 sayılıdır.

⁴⁷ Karşılaştırınız: Çeliklepe, **age**, s. 75 ve 111. Bu bilgiler ışığında, Çeliklepe'nin yazdıkları ("Teşkilâtı Mahsusa müfrezelerinin bir kısmı askerlikle doğrudan ilgisi olmayan gönüllülerden oluşuyordu. Bunların başında yetkili durumda olanların da bir kısmı daha önce askerlikle ilişkisi kesilen, diğer bir kısmı ise hiç ilişkisi olmayan politikaya bulaşmış İttihatçılar oldukları bilinmektedir. Enver ve Talât Paşalar adamları olan bu müfreze yetkilileri ile ordu yöneticileri arasında kısa zaman sonra çekişmeler başlamıştır. Kendilerini hiçbir askerî kural ile kayıtlı hissetmeyen, hattâ parti ile üst düzey ilişkisi olan bu müfreze komutanları zaman zaman kendilerini asıl askerî birlik komutanlarının üstünde görmekteydiler. Hattâ onların fikir ve hareketlerini kontrol etme yetkisine sâhip oldukları kanaatindedirler. Bilhassa doğu cephesinde bunun örnekleri görülmüştür. Sarıkamış harekâtı sırasında düzenli ordu birlikleri Ruslarla herhangi bir çatışmaya girmeye lüzum girmeyip beklerken, bâzı çete grupları çatışmalara giriyorlardı. Tabii ki bu durum askerleri rahatsız etmekteydi. (...) Teşkilâtı Mahsusa'nın başına getirilen bu kişiler yetkilerinin

(2) Görevler bir komite tarafından ve bizzat Dâhiliye Nâzırı Tâlat Paşa tarafından (da) şifâhen verilmekteydi. Dolayısıyla bu konu(lar)da yazılı bir belge bulunmayabilir. Görevlendirmenin ve görevin kanıtı ancak şahitler olabilir. Nitekim burada bunu açıkça görüyoruz. Bu örnekten hareketle, Teşkilâtı Mahsusa'nın siyâsî ve askerî faaliyetlerine ilişkin bilgi bulunmasının son derece güç, belki de imkânsız olduğunu belirtmek gerekir. Eğer bunun aksi doğru olsaydı, o zaman Rûşeni Bey, iddiâlarını kanıtlamak üzere, yalnızca şahitler göstermek zorunda kalmazdı. Eğer elinde bulunuyorsa, elindeki resmî belgeleri de dilekçesinin eki olarak sunardı. Eğer elinde herhangi bir belge bulunmuyorsa, ki içinde yaşadığı koşullarda bunu gerçekleştirme son derece güç olurdu, bu takdirde, sicili Harbiye Nezâreti'nde ve Harbiye Nezâreti'ne bağlı Teşkilâtı Mahsusa dâiresinde bulunan eski bir subay olarak, resmî dâirelerde bulunan/bulunması gereken resmî evraklarının incelenmesi isteyebilirdi. Oysa dilekçede bu yönde bir talep de söz konusu edilmemektedir. Demek ki, Rûşeni Bey, ya iddiâlarının resmî belgelerinin ilgili resmî kuruluşlarda da bulunacağından şüphe etmektedir ya da bulun(a)mayacağından kesinlikle emindir! Nitekim, Millî Müdâfaa Vekâleti'nin araştırmasında ortaya konulan belgeler de, Rûşeni Bey'in öyküsünün tamâmını aydınlatmaya ve açıklık getirmeye uygun değildir. Öykünün can alıcı noktaları bu belgelerde hiç yoktur! Resmî rapordan anlaşıldığı kadarı ile, Teşkilâtı Mahsusa faaliyetleri “resmî” sayılmıyordu.

(3) Teşkilâtı Mahsusa içinde farklı fraksiyonlar, görüşler ve yöntemler söz konusuydu. Anlaşmazlıklar vardı ve anlaşmazlıklar sonucunda bir grup diğerini (“idam”la!) ortadan kaldırılabiliyordu.⁴⁸

(4) Dilekçede adı geçen kişilerin ve bizzat Rûşeni Bey'in Millî Mücâdele'de aldıkları rol, Teşkilâtı Mahsusa'da çalışmış olanların Millî Mücâdele'deki önemini bir kez daha vurgulamaktadır.⁴⁹

(5) Teşkilâtı Mahsusa'da gereken tahsisat, tahsisâtı mestureden (örtülü ödenekten) sağlanıyordu. Subaylar da maaş alıyorlardı, fakat bordro verilmiyordu.⁵⁰

dışına taşmaya her zaman meyillidirler. Teşkilâtın görevlerini çok değişik yorumlamaktadırlar. Asli görevleri ordunun işini kolaylaştırmak olan bu müfrezeler kendilerini ordu birlikleri yerine koyarak mülkî idârenin de kendi emirlerinde olduğunu ileri sürebilmişlerdir. (...) Bunların bu şekilde davranmaları mülkî erkân ile arasında tatsızlıkların çıkmasına ve İstanbul'a şikâyet edilmelerine sebep olmaktadır..” s.111/112) anlatılanlarla büyük ölçüde örtüşüyor. Fakat Çeliklepe muvazzaf subayların da Teşkilâtı Mahsusa içinde yer aldıklarını belirtmemiş!

⁴⁸ Nitekim Ârif Cemil'in anılarında, Kafkas İhtilâl Cemiyeti adını alan teşkilâtın bir kolunun nizamnamesine de yer verilmektedir: “Tahlif esnâsında deruhte ettiği vazifeyi ifâden imtinâ edenler ve esrârı cemiyeti ifşâ edenler idâm edilir. Teşkilâta dâhil olsun olmasın, maksadı mukaddesi ihlâl ve işkâle tasaddî edenler dahi idâm olunur.”

⁴⁹ Basit bir fikir verebilmek için İttihatçılığı ile Teşkilâtı Mahsusacılığı birbirinin içine girmiş isimlere topluca bir bakmak yararlı olabilir. Lütfen Çeliklepe'nin kitabının son sayfalarına Teşkilâtı Mahsusa'da yer almış ve daha sonra Millî Mücâdele'de önemli pozisyonlar alacak olan İttihatçı kadroya bir kez daha göz atınız!

(6) Kararlar, şifâhî oluyordu.⁵¹ Diğer yandan, elden iletilen şifreler de, büyük bir ihtimâlle, daha sonra imhâ ediliyordu.

(7) Kâğıt üzerindeki gerçekler ile anlatılan gerçekler arasında ancak kısmen bir örtüşme vardır. Bu da “resmî târih” ile “gayri resmî öyküler”in farklılığına işâret eder. Nitekim Rûşeni Bey’in anlattıkları ile (aşağıda çerçeve içinde yayınlanan) resmî biyografisi arasında bu bakımdan meydana gelen farklılık dikkat çekicidir.

Hasan Rûşeni Barkın’ın Resmî Biyografisi

1300 (1884)’de Girit-Hanya (Yunanistan) kentinde doğdu. Kadızâde Hüseyin Efendi ve Seyyide Hanımın oğludur. İlk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra, 1 Ocak 1900’de Harbiye Mektebi’ne girdi. 1902’de Piyâde Teğmen rütbesiyle mezun olarak, Erkânı Harbiye (Kurmaya) sınıfına ayrıldı. 16 Eylül 1906’da Erkânı Harbiye Mektebi öğrenimini bitirerek, Kurmay Yüzbaşı rütbesiyle 3. Ordu Komutanlığı emrine atandı. 8 Aralık 1908’de Kolağası (Kıdemli Yüzbaşılığa) yükseltildi. 5. Ordu Nizâmiye 9. Fırkası’nda görevlendirildi. 31 Aralık 1910’da Kars Konsolosluk Kâtibi ünvanı ile Kafkasya bölgesinde gizli bir göreve gönderildi. 10 Nisan 1913’de sona eren bu görevini müteakip, 4 Eylül 1913’den itibaren Avrupa’da yabancı dil öğrenimi için bir yıl izinli sayıldı. İsteği üzerine izni 1 Eylül 1914’de bir yıl daha uzatıldı.

Bağdat’ta bulunduğu sırada Harbiye Nezâreti’nden verilen emirle yakalanıp, adamlı olarak Konya’ya gönderilmesi sırasında, İran toprakları içinde kaçmasından dolayı, Divânı Harb tarafından askerlikten tardına ve bir yıl kalabend edilmesine karar verildi. 18 Şubat 1915’de emekliye ayrıldı.

1914-1930 arası yaşamını yurt dışında gezi ve ticâretle geçirdi. Avrupa, Asya’da (Rusya, Sibirya, Kafkaslar, Türkistan, Çin, İran, Irak, Sûriye, Filistin) ve çeşitli konularda incelemelerde bulundu.

Yurda dönüşünde, Divânı Harb kararını ile hükümlülüğünün politik nedenlere bağlı olduğunu belirterek kaldırılmasını istemekle, 9 Temmuz 1931 gün ve 7529 sayılı kararname ile, siyâsî suçların affi hakkındaki 23 Aralık 1918 günlü kânun gereğince, tard kararının geçersiz sayılması ve ordu ile ilişkisinin kesildiği 18 Şubat 1914’den itibaren emekliye ayrılması ve aylık bağlanması kabul edildi.

30 Temmuz 1931’de Kudüs 2. Sınıf Konsololuğu’na atandı. 30 Mayıs 1932’de Vekâlet emrine alınarak yurda döndü.

TBMM’nin IV. döneminde Samsun milletvekili Aziz (Hızır) Bey’in istifâsı ile boşalan milletvekilliğine CHP adayı olarak 10 Aralık 1932’de seçildi. 22 Aralık’ta Meclise katılarak, III. ve IV. toplantı yıllarında Sayıştay Komisyonu’nda çalıştı. Genel Kurul’da çeşitli konularda yedi konuşma yaptı.

⁵⁰ Tunaya, **age**, s. 279.

⁵¹ Tunaya, **age**, s. 278-279.

V. ve VI. dönemlerde de Samsun milletvekilliğine seçilerek, yasama görevini 8 Mart 1943'e kadar sürdürdü. Meclisten ayrıldıktan sonraki yaşamı hakkında bir bilgi derlenemedi. Nüfus kaydına göre 25 Nisan 1953'de öldü.

Fatma Samiye Hanım (1904-1939) ve ölümü üzerine Nûrişan Dilek Hanım (1908-1977) ile evlenmiş olup, Doğan (1925-1985)'in babasıdır.

TBMM Genel Sekreterliği'ne sunduğu 21 Aralık 1932 târihli tercümeihâl kâğıdı örneğinde, “Rûşenî'nin Rüyâsı” adlı basılı bir eseri olduğu, “Din Yok, Milliyet Var” eserini Gâzi Mustafa Kemâl Paşa'ya sunduğu, “Ruslar Kafkaslara Nasıl Girdi ve Orada Nasıl Yerleşti” adında iki cildlik eserinin gizli olarak Genelkurmay'da korunduğu, “İran'ın İçyüzü”ne dâir sekiz cildlik eserinin de basılmak üzere olduğu yazılıdır.*

Daha 1910 yılında Kafkaslar'a “gizli” bir görevle gönderildiğine göre, Rûşenî Bey, Teşkilâtı Mahsusa ya da benzeri bir örgütle bu târihlerde ilişki kurmuş olmalıdır. Yaklaşık ikibuçuk yıl süren bu “gizli” görev buna işâret ediyor. Fakat dilekçesinde bunlardan hiç söz etmiyor. Avrupa'daki yabancı dil öğrenme süreci de bir başka kamufraj olmalıdır. Çünkü, izni ikinci kez uzatıldığında, kendisi zâten İstanbul'da idi ve “özel görev” misyonu ile donatılmıştı.

Rûşenî Bey'in resmî biyografisinde de görüleceği üzere, Teşkilâtı Mahsusa'dan hiç söz eden yoktur! Bu noktada anlatılanlar, dilekçenin bir tekrârıdır. Ardından daha da garip bir dönem başlamaktadır: 1914-1930 yılları arasında onaltı yıl boyunca emekli aylığı bile olmayan bir subayın dünyânın farklı coğrafyalarında “çeşitli konularda incelemelerde” bulunması pek de olacak bir iş değildir. Muhtemelen hükûmet adına câsusluk, istihbârat gibi işlerde çalışıyordu.

Rûşeni Barkın'ın resmî biyografisi ile yetinecek olanlar, elbette kendisinin Teşkilâtı Mahsusa üyeliğini hiçbir zaman bilemeyeceklerdir. Kimbilir daha kaç resmî biyografî, gerçeklerden tamâmen arınmış olarak kaleme alınmıştır!

Ve nihâyet Rûşenî Bey'in dilekçesinin sonucunu da bu resmî biyografisinden öğrenmek mümkün oluyor: Bu girişimi sonucunda emekli maaşı alması mümkün olabilmiştir! Hem de bürokraside neredeyse görülmeyecek bir süratle! Rûşeni Bey'in söz konusu dilekçesinin târihi 7 Haziran 1931'dir. Sâdece bir ay sonra, 9 Temmuz 1931 târihinde Bakanlar Kurulu kararname ile, hem affa uğrayacak, hem de kendisine emekli maaşı bağlanacaktır! Görüldüğü gibi, Rûşeni Bey'in emekli maaşı alabilmesi için yalnızca yukarıda gördüğümüz dilekçesi yeterli olmuştur!

* **Türk Parlamento Târihi, (TBMM IV. Dönem: 1931-1935),** (2. Cild), (IV. Dönem Milletvekillerinin Özgeçmişleri), (Hazırlayan: Fahri Çoker; Türk Parlamento Târihi Araştırma Grubu), TBMM Vakfı Yayınları, Ankara, 1996, s. 507-508.

Kâzım Öztürk tarafından derlenen **Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-1973)**'de (Ankara, 1973) Rûşenî Bey'in soyadı yanlışlıkla Barkur olarak yazılmıştır (s. 144). Bildiği yabancı diller ise Rusça ve Farsça olarak görülüyor. **Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü (1920-1991)**'de (TBMM Genel Sekreterlik Yayınları, Ankara, 1994) ise buna Fransızca da eklenmiştir (s. 95).

Artık hiçbir spekülasyona ihtiyaç duymadan, Cumhuriyet Türkiye'si'nin kurucularının ve önde gelen siyâsetçilerinin ve askerlerinin pek çoğunun, Rûşeni Bey'in Teşkilâtı Mahsusa öyküsünü yakından bildikleri ve kendisini yakından tanıdıkları rahatlıkla söylenebilir. Teşkilâtı Mahsusa, sâdece bir örgüt değildir; ama aynı zamanda, Osmanlı'dan Cumhuriyete geçen kurucu kuşakta, bir örgütsel devamlılığı da sağlamaktadır. Cumhuriyet Türkiye'si'nin önde gelen yöneticileri, Rûşeni Beyi, Teşkilâtı Mahsusa'yı, örgütün faaliyetlerini sâdece yakından tanımakla da kalmamışlardır. Aksine, örgütün içinde görev almışlar, siyâsî sorumluluğu paylaşmışlar ve bir anlamda da kader birliği yapmışlardır. Teşkilâtı Mahsusa, bu anlamda, hiçkimsenin ifşâ etmediği, ama herkesin sessizce onayladığı bir yapıdır.

Hemen ardından, temize çıkmasından sâdece birkaç gün sonra, 30 Haziran 1931 târihinde, Rûşeni Bey'in, bu kez de Kudüs'e diplomatik görevle atanması, onun yine hükûmet adına istihbârat işleri ile ilgilendiğini akla getiriyor. Rûşeni Bey, 30 Mayıs 1932 târihinde, nedenini bilemediğimiz bir şekilde, Vekâlet emrine alınmıştır.

Bu târihten sâdece altı ay sonra, hizmetlerinin (belki de yeniden) değerlendirildiği ve milletvekili yapıldığını görüyoruz. Gerçekten de, Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) Kâtibi Umûmîsi Recep Peker adına Saffet Arıkan, 28 Kasım 1932 târihinde, Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'ya hitâben yazdığı bir yazıda, "Aziz Hızır Bey'in istifâsı dolayısıyla münhâl Samsun mebusluğuna sâbık Kudüs Konsolosu Rûşeni" Bey'in CHF adayı olarak saptandığını bildiriyordu.⁵² Rûşeni Bey'in milletvekilliğinin 8 Mart 1943 târihine kadar kesintisiz sürmesi dikkat çekicidir. Ard arda üç dönem TBMM'de bulunmuştur.⁵³

Buradan 59 yaşında gerçekten emekli olduğu sonucuna varılabilir. Son on yılını nasıl ve nerede geçirdiğini ise hiç bilmiyoruz. Rûşeni Bey, 25 Nisan 1953 târihinde ölmüştür.

Rûşeni Barkın'ın Yazdıkları:

Türkler, Azınlıklar, (Yahudiler, Rumlar, Ermeniler), Türkleştirmek, Vatandaşlar ve Hâin Vatandaşlar Üzerine

⁵² Yazı, Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibi Umûmîliği antetli ve 626 sayılıdır. **Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Cumhuriyet Arşivi Dâire Başkanlığı, Cumhuriyet Halk Partisi Kataloğu (1923-1950)**, [Katalog Numarası: 490.01/26 126 2].

Bu yazıda dikkat çekici olan bir nokta daha bulunmaktadır. O da, yazıda, "Aramızda kararlaştırıldığı üzere, mahallî hükûmet âmirleriyle temâsa gelerek, 2 Kânunu Evvel [1]932 cuma günü intihâbın icrâ edileceği teşkilâtımıza bildirilmiştir. Muktezâsının ifâsına müsaadelerini niyaz ve bilvesile teyidi ihtirâmat eylerim efendim" denilmesidir. Bu târihte de CHF Kâtibi Umûmîliği ile Dâhiliye Vekâleti arasındaki yakın ve doğrudan ilişki dikkat çekicidir.

⁵³ Rûşeni Bey'in elbette TBMM içindeki siyâsî etkinliklerinden de söz etmemiz gerekir(di). Maalesef bu konuda çalışmaya henüz zaman ve imkân bulamadım. Bu konuyu araştırmacıların dikkatine sunmakla yetinmek zorundayım.

*Rûşeni Bey'in, 1926 yılında kaleme alınan, "Din Yok, Milliyet Var" adlı elyazması kitabı, siyâsî görüşlerinin anlaşılmasına katkıda bulunacaktır. Ender Helvacioğlu, "Rûşeni ve Kitabı Üzerine" adlı makâlesinde** , Rûşeni Bey'in yazdıklarının öyküsünü anlatıyor: Rûşeni Bey'in aşağıda bâzı kısımlarını aktaracağım metni, iddiâlara göre, bizzat Atatürk tarafından da dikkatle okunuyor ve övgü ile notlanıyor. Diğer yandan, bu iddiânın karşısında, alınan notların Atatürk'e âid olmadığı iddiâsı da yer almaktadır. Buna göre, el yazısı notlar Atatürk'e değil, fakat Âfet İnan'a âiddir. Ancak, tartışılmayan nokta, metnin Rûşeni Bey'e âid olduğu gerçeğidir. Aşağıda Rûşeni Bey'in siyâsî görüşlerini bulacaksınız:*

"Vatan ve milleti kemiren ayrılıkları kaldırmak; yâni vatanımızdaki azınlıkları, hızla ve yok edici önlemlerle Türkleştirmek ve bütün vatan çocukların, ortak menfaat, ortak duygu, ortak aşk, ortak ruh, ortak vicdan ve ortak kanla, bir âile hâlinde kaynaştırmak ve mutlu etmek... Bu hayâtî sorun, 'hâin vatandaşlar ve sahte kardeşler' konusunda açıklanacaktır.

Başka milletlerin midelerinde erimeye mahkûm olan Türk azınlıklarını, sistem altında getirtmek ve kazâya uğratmadan, üretici olacak şekilde yerleştirmek... Bunun için büyük bir uzmanın gözetiminde, kusursuz ve sürekli bir örgütlenme yapmak gereklidir. (...)

Hergün İslâm çevrelerinde kopan belâlar nedeniyle, Türkiye'ye sığınmak isteyen birçok bedbaht vardır. Bunlar bize yük olmayacak şekilde paralı olurlarsa, büyük kolaylıkla Türkiye'nin kucagını açık bulmalıdırlar.

Hattâ bu gibiler gizli propagandayla teşvik edilmelidir. Ancak, bunların hızla ve kayıtsız şartsız Türkleşmesini sağlamak için, kesin önlemler, kusursuz propagandalar ve açık yasalar, her zaman yürürlükte bulunmalıdır. Bunların yerleştirilmesi, özellikle Türkleşmelerini kolaylaştıracak şekilde olmalıdır.

Bu gibilerin eski halklarını hatırlatacak isimlerle anılması, büyük bir suç sayılmalıdır. Yüzyıllardan beri Türklüğe karışan insanlara ve hattâ kitlelere; Laz, Çerkes, Acem, Arnavut, Arap, Boşnak, Tatar ve Kürt diye seslenilmesi, Türklük için fenâ, leke ve müthiş bir cinâyettir. Ne yazık ki, milletimiz, hükümetimiz, polisimiz ve hattâ mahkemelerimiz, hâlâ korkunç bir kayıtsızlıkla, bu cinâyeti işlemekte ve karşılıklarına çıkan Türklere yabancılık aşılacaktır.

Vatandaşlığın yalnız bir anlamı var: Birlik... Birlik içinde birkaç tür dil, birkaç türlü menfaat, birkaç türlü âile, birkaç türlü duygu, birkaç türlü kan ve birkaç türlü vicdan sığmaz. Herkes ne dersin desin, hâin vatandaş olan Rum, Ermeni ve Yahudiler ile sahte kardeş olan dönme, Kürt, Çerkes, Arnavut ve Araplar, Türklerin vatandaşı olamaz. Bir başka deyişle; en küçük özelliğiyle bizden ayrılan ve özel adlar taşıyan insanlar, Türkün kardeşi olamaz. Türkiye'nin yalnız bir türlü evlâdı var: Türk...

Türkiye'nin öz çocukları; seve seve analarının dilini söyler, zevkle analarının şiirini öter, ortak sermaye ile ortak menfaat için çalışır, husûsiyetsiz ve engelsiz çiftleşerek âile kurar, ortak duyguyla vatanını ve birbirini sever, ortak kan ve ortak vicdan taşır.

Vatandaşların târihi ortak, hayâtı ortak ve geleceği ortak olur. Başka târihlerde ilgi arayan, başka vatanlarda kalbini bırakan ve başka gelecek peşinde koşan insanlar, zorla vatandaş adını taşımaya kalkarsa, onlara vatandaş değil, 'hâin vatandaş' demek gerekir.

** Ender Helvacioğlu, "Rûşeni ve Kitabı Üzerine", **Bilim ve Ütopya**, Şubat 2000, s. 4-7.

Vatandaş görünüp yabancı kalmak, hâinliğin en kötüsü ve düşmanlığın en tehlikelidir. Hâin vatandaşlar ve sahte kardeşler, memleketi içinden yıkar. Koca Osmanlı İmparatorluğu'nu ve büyük Türk Milletini, yüzyıllarca içinden kemirip deviren, hep bu hâin vatandaşlar ve sahte kardeşlerdir.

Özellikle hâin vatandaşlar, câsustan da, hırsızdan da, dış düşmandan da kötüdür. Câsus bâzen kendisini örtmek için dışarıdan para getirip memlekete bırakır. Hırsız bir defâlık soyup kaçar. Dış düşman içimize karışmadan vurur ve savunmaya olanak bırakır.

Ama hâin vatandaşlar, her zaman soyar, her zaman câsusluk eder, her zaman düşmanla birleşir ve her zaman kardeş görünerek, intikamdan kurtulur. Hâin vatandaşlar arasında, hâin içyüzünü maharetle saklayan Yahudilerden biraz söz etmeliyiz: Yahudiler, hayat mücâdelesinde bütün milletleri geçmiş ve taşkın bir hırsıyla, bütün dünyâyı kmirecek bir hâle gelmiştir. Dünyânın en sefil bir Yahudisini alınız ve onu en yabancı bir çevreye atınız. Göreceksiniz ki, hiç şaşırmadan mücâdeleye atılacak ve az zamanda herşeye üstün gelerek, o çevreye hâkim olacaktır.

Yahudiler, kana karışan mikroplar gibi, sessiz ve gürültüsüzce milletleri kemirir. Böylece Yahudilik, dünyâyı kaplamış bir veba gibidir. Yahudileri eritmeyen ve hazmedemeyen milletler, bunların dişleri altında erimeye ve ölmeye mahkûmdur.

Birçok millet, bunların kötülüğünden kurtulmak için, bunlara karşı şiddetli uygulamalarda bulunmuşlardır. Mısır Firavunu, Yahudilerin her doğan çocuğunu öldürerek, bunların soyunu kurutmaya çalıştı. İspanyollar ve Fransızlar, bunları sayısız kez yağmalayarak ve göz ettirerek, vatanlarını temizlemeye savaştı. Ruslar, bunları birçok katliamla kırarak, Rusya'yı kurtarmaya çabaladı.

Ben de o kanıdayım ki, vatanımda doğan her Yahudi çocuğu, milletim için veba mikrobundan [daha] korkulu bir felâkettir.

Ama sanmayınız ki, ben de Firavunun yaptığı gibi, Yahudi çocuklarını kesmek isterim. O benim aklıma bile gelemecek işlerdendir. Rusların yaptığı gibi, Yahudileri katliamlarla bitirmeye kalkmak da, Türklerin yapabileceği işlerden değildir. Çünkü, Türke silâh çevirmeyenlere karşı, Türk silâh kullanmaz. Yahudileri vatanımızdan kovarak kurtulmak da mümkün değildir. Çünkü Yahudiler öyle sinsi bir millettir ki, kapıdan kovdukça, pencereden girer ve mikrop gibi vatanın bilinmeyen köşelerinde yerleşir.

Ben Türkiye'yi Yahudi belâsından kurtarmak için yalnız bir çâre görüyorum; o da, Yahudi olarak hiçbir çocuğun doğmasına izin vermemektedir. Sakın sözümden ürkmeyiniz; çünkü bu önlem, uygarlığın ve hatâ akıllı Yahudilerin yücelteceği bir önlemdir.

Ben şunu demek istiyorum ki;

Hiçbir Yahudinin (dişi olsun, erkek olsun) başka bir Yahudi ile evlenmesine izin verilmemeli ve böylece saf kan bir Yahudi yavrusunun doğmasına meydan verilmemelidir. Yâni her Yahudi kızı, bir Türk genci ve Yahudi genci bir Türk kızıyla evlenmeli ve kayıtsız şartsız Türklüğe karışmak zorunda bırakılmalıdır.

Bu sâyede Türkiye, Yahudi belâsından kurtulacak ve Yahudi milleti meşrû ve insânî bir şekilde, yüksek Türk milletine karışacaktır.

Ek olarak; Türkler, büyük ekonomik adımlar atacak ve Yahudiler de, dünyânın en yüksek milletine karışmakla onurlanacaktır.

Rumlara ve Ermenilere uygulanacak biricik tedbir de, Yahudiler hakkında söylediğimiz tedbirdir. Bu, Türkiye'nin en kutsal yasası olmalı ve Türkiye'de yerleşecek her yabancıya ihmâl etmeden ve ertelenmeden uygulanmalıdır.

Emperyalist heyûlalar ne derse desin; çoğunluk içinde azınlık, birlik içinde ikilik, vatandaşlık içinde yabancılik olamaz. Biz artık hâin vatandaşlara söylemeliyiz: Türk müsünüz? Aramıza giriniz ve bize karışınız. Yabancı mısınız? Maskenizi çıkarınız ve düşman topluluğuna katılınız.

Bu millî ultiatomdan sonra, en küçük (?) özellikle bizden ayrı kalmak isteyenleri, her an ve her yerde, millî nefret ve düşmanlıkla kamçılıyarak, ölüm ve firar arasında seçim yapmak zorunda bırakmalıyız.

Türklüğü seçenleri ise, dakika kaçırmaksızın, her özelliğinden uzaklaştırarak, bütünüyle Türkleştirmeliyiz.

Artık özel okul, özel kültür ve özel dinlere son vermeliyiz. Bundan sonra; ortak dil, ortak kan ve ortak vicdan, Türkiye'nin kutsal sembolü olmalıdır. Buna arşı çıkacak bir vicdan düşünülemez. Bunu başardığımız gün, dünyânın en mutlu vatani olacak ve Türkleşenlerin torunları bile bizi yüceltecektir. “***

*** **Bilim ve Ütopya**, Şubat 2000, s. 23-25.

Burada yazılanlar Teşkilât Mahsusa üyesi bir İttihatçı subayın Türkçü görüşlerinin bir yansıması olarak kabûl edilmelidir.